

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE
AMME SÛRESİ TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif ELGÜN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Veli ULUTÜRK

ARALIK 2006

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**BAŞLANGIÇTAN GÜNÜMÜZE
AMME SÛRESİ TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif ELGÜN

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri

Enstitü Bilim Dalı : Tefsir

Bu tez 15/12/2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Jüri Üyesi

Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif ELGÜN

15.12.2006

ÖNSÖZ

Bizim yüksekisans dersi aldığımız dönemde, hocalarımız Bakara sûresinden başlayarak 15-20 ayetlik bölümleri, tarihten günümüze kadar çeşitli özelliklerde yazılmış tefsir kitaplarından yararlanarak tefsirlerini yapmayı tez olarak veriyorlardı. Ben de bu çalışmam kısa da olsa, mustakil bir sûrenin tefsiri olsun, diye düşündüm. Danışman hocamın da yönlendirmesiyle kırk ayetlik müstakil bir sure olan Amme sûresinin tarihten günümüze tefsirini yapmaya karar verdim.

Tez süresi içerisinde şahsi sebeplerle tezimi tamamlayamadım. Son çıkan af yasası, içimde bir ukde olan bana bu tezimi tamamlamak için bir fırsat oldu. Şimdi çalışmamı tamamlayabildim.

Tezimde pekçok tefsirden yararlanarak sûrenin ayetlerine, sûre bütünlüğü içerisinde açıklamalar getirmeye gayret ettim. Kaynaklarımı gerek dipnotlarda gerek çalışmanın sonundaki bibliyoğrafyada gösterdim.

Tezimin hazırlanmasında bana her türlü yardımını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Veli ULUTÜRK'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Elif ELGÜN

15 Aralık 2006

İÇİNDEKİLER

ISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: BİRİNCİ GRUP ÂYETLER: 1-5.....	3
1.1. Kelimelerin İzahı.....	3
1.2. Kırâat.....	4
1.3. İ'rab.....	5
1.4. Belağat.....	6
1.5. Müşkil ve Lafzî Müteşâbih.....	7
1.6. Nasih ve Mensûh.....	7
1.7. Sebeb-i Nüzûl.....	7
1.8. Münâsebet.....	8
1.9. İcmâlî Mânâ.....	8
1.10. Tahlili Tefsir.....	9
1.11. Ayetlerden Çıkarılan İncelikler.....	10
BÖLÜM 2: RUP ÂYETLER (6-16).....	12
2.1. Kelimelerin İzahı.....	12
2.2. Kırâat.....	14
2.3. İ'rab.....	15
2.4. Belağat.....	15
2.5. Münâsebet ve İcmali Mana.....	16
2.6. Tahlili Tefsir.....	16
2.7. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler.....	27
BÖLÜM 3: GRUP ÂYETLER (17-20).....	30
3.1. Kelimelerin İzahı.....	30
3.2. Kırâat.....	31
3.3. İ'rab.....	31
3.4. Belagat.....	32

3.4. Münâsebet	32
3.5. İcmali Mânâ.....	33
3.6. Tahlili Tefsir.....	34
3.7. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler	36
BÖLÜM 4: GRUP AYETLER (21-30).....	37
4.1. Kelimelerin İzahı.....	37
4.2. Kırâat.....	39
4.3. İ'râb	39
4.4. Belâğat.....	40
4.5. Münâsebet	41
4.6. İcmâli Mânâ.....	42
4.7. Tahlili Tefsir.....	42
4.8. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler	48
BÖLÜM 5: GRUP ÂYETLER (31-38).....	49
5.1. Kelimelerin İzâhı.....	49
5.2. Kırâatler.....	51
5.3. İ'râb	51
5.4. Belağat.....	53
5.5. Münâsebet	54
5.6. İcmâli Mânâ.....	55
5.7. Tahlili Tefsir.....	55
BÖLÜM 6: GRUP ÂYETLER (39-40).....	58
6.1. Kelimelerin İzâhı.....	58
6.2. Kırâatler.....	59
6.3. İ'râb	59
6.4. Belâğat.....	60
6.5. Münâsebet	61
6.6. İcmâli Mânâ.....	62
6.7. Tahlili Tefsir.....	62
6.8. Ayetlerden Hattâ Sure'nin Tamâmından Çıkarılan İncelikler	65

SONUÇ	67
BİBLİYOGRAFYA	69
ÖZGEÇMİŞ	72

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı geçen eser.
(a.s.) : Aleyhisselâm
Bkz. : Bakınız.
(c.c.) : Celle Celâlûh.
Md. : Maddesi
(s.a.s.) : Sallallahu aleyhi ve sellem.
ts. : Tarihsiz

Tezin Başlığı: Başlangıçtan Günümüze “Amme Sûresi Tefsiri”

Tezin Yazarı: Elif ELGÜN

Danışman: Prf. Dr. Veli ULUTÜRK

Kabul Tarihi: 15 Aralık 2006

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 72 (tez)

Anabilimdalı: Temel İslâm Bilimleri

Bilimdalı: Tefsir

Amme sûresi; kıyamet ve ahiret olaylarını gözler önüne seriyor. O devirdeki Arap müşriklerinin öldükten sonra dirilmeyi, olmayacak bir şey, işitilmedik imkansız bir iş gibi görerek şiddetli bir tepkiyle karşılayıp inkâr etmelerini nakleder. Onlara öldükten sonra dirilmenin Allah'ın kudretinde zor olmadığını ispat eder.

Dirilişin ispatı için Allah'ın dünyada gerçekleştirdiği bir serî harika yaratılış eserlerini örnek verir. Bunları yapan yüce Allah'ın yeniden diriltmeye de kadir olduğunu gösterir. Artık bütün bunlardan sonra inanmayanların, ahirette uğrayacakları çeşitli cehennem azabı ile onları tehdit eder. Allah'a ve ahiret gününe inanan müttakîlerin ise cennette kavuşacakları nimetleri sayar, döker. Böyle bir hesap gününün gerçek olduğunu tekrar vurgulamak suretiyle sona erer.

Anahtar Kelimeler : Kıyamet, Âhiret, Diriliş, Allah'ın Kudreti, Hesap, Cennet, Cehennem, Azâb, Mükafât.

Title of the Thesis: The Interpretation of The “Nebe Surah from” The Beginning These Days	
Author: Elif ELGÜN	Supervisor: Prof. Dr. Veli ULUTÜRK
Date: 15.12. 2006	Nu.of pages: vi (pre text)+72(main body)
Department: The Base Islamic Sciences	Subfield: Interpretation
<p>Nebe Surah makes clear (shows) the day of judgement and the next world incidents. This surah broadcasts that The Arab unbelievers exactly react the revival after death as if this is unheard, impossible work. It proves that this is not difficult, to revive after death in power of Allah.</p> <p>This surah exemplifies a serial of wonderful creation works that Allah realizes. for the evidence of revival. It shows that Allah, the one who is able to do these, has got the power of revive everything. After all of these, it threatens with the various torturements of the hell for The unblivers. This sura also tells the blessings that, the ones that obey Allah and believe the doomsday, will reach in Ede. Then, the sura comes to an end by stressing again that the judgement day likes this is true.</p>	
Keywords: Doomsday, The Next World, The Power of The God, The Judgement, Torture, Hell,Reward, Revival.	

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, bu süre bazında öldükten sonra dirilişin isbâtıdır. Amme sûresi ki ona Nebe' sûresi de denir. İsimleri arasında Amme Yetesâelun, Tesâül, ve el-Mu'sirât isimleri de geçer¹. Mekke Döneminin son zamanlarında Meâric sûresinden sonra nâzil olmuştur. Kırk âyettir. Mekki ve Basra'lılar göre 41 âyettir. İsmi ikinci ayetinde geçen "en-Nebeü'l-Azim" büyük haber ifadesinden almıştır. Çünkü bu sûrede kıyâmet, haşir ve neşir gibi önemli konular işlenmektedir. Hatta denilebilir ki bu sûrenin isbatını hedef aldığı konu her ne kadar inkâr edenleri bulursa da "ölümden sonra diriliş" inancıdır².

Mekke döneminde Rasûlullah (s.a.s.)'ın tebliğinde şu üç itikâdî konunun hakim olduğu görülür: Tevhid (Allah'ın birliği), Nübüvvet (Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Allah'ın kulu ve elçisi olması, Meâd (Ahiret) diriliş ve hesap gününün mevcudiyeti. Yani bu dünya fânidir. İnsanlar öldükten sonra dirilecekler ve yaptıklarından hesap verecekler. Mekke müşrikleri bu üç gerçeğe de inanmıyorlardı. Onun için Hz. Peygamber'e şiddetle karşı koydular³. Halbuki bu konular İslâm'ın ana itikad konularıdır; yani Kur'ân'ın en önemli konularındandır (Makâsıdu'l-Kur'ân).

Çalışmanın Önemi

İslâm'ın ana konuları olan Tevhid, Nübüvvet ve Âhiret bütün Kur'ân-ı Kerim'de yer almakla beraber Mekkî sûrelerde bu inanç bahisleri daha yoğun bir şekilde işlenir. Bu itibarla Beyyine ve Nasr sûreleri istisna edilecek olursa, Kur'ân'ın bu son otuzuncu cüz'ü adeta bir süre gibi ağırlıkla bu konuları ihtiva eder. Bu sureler veciz üslupları yönünden de birbirlerine benzer⁴. Nitekim bundan önceki Kıyamet ve Mürselât sûrelerinde de benzeri hususlar vurgulanır. Bu sûrelerle de Nebe sûresi tam bir uygunluk (münâsebet) arzeder.

¹ Şihâbuddîn Mahmûd el-Alûsî, Ruhu'l-Me'âni fi Tefsiri'l-Kur'ân'il-Azîm ve's-Seb'ul-Mesânî, XXX, 2, Beyrût, Lübnân, ts.

² Muhammed Ali es-Sâbûni, tefsiri Cuz'i Amme, (Safvetu't-Tefâsir'den ayrı basım) 30. Cüz, s. 6, Dimeşk-Beyrut, ts.

³ Ebu'l-A'lâ, Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, VII, 30, İnsan Yayınları, İstanbul 1990.

⁴ Seyyid Kutub, Fizilâli'l-Kur'ân, XXX, 3800-3801, Dâru's-Şurûk, 11. Baskı, Beyrût, 1405/1985.

Sûre, daha sonra Araplar arasında büyük çalkantılara sebep olan öldükten sonra dirilişin Allah'ın yüce kudretiyle kolay ve mümkün olduğunu ispat edecek örnekler sunar. Hem bu sûrede ve önceki adı geçen iki sûrede de inkârcı ve yalanlayıcıları kınayarak “Sizi hakir bir sudan yaratmadık mı?” “Yeryüzünü bir beşik mesâbesinde yaratmadık mı” gibi örneklere dikkat çeker. Bu sûrelerde de haklının haksızdan ayrılacağı “Ayırım günü’nden (yevmu’l-fasl) bahsedilir. Nebe’ sûresinde ise, “Ayırım gününün, vakti tayin edilmiş bir gün olduğu” belirtilir⁵.

Çalışmanın Yöntemi

Diriliş ve hesap insanların hayatında çok önemli olaydır. Bu süre bazında bu çalışmamızda dirilişin gerçekleşeceği ortaya konmuştur.

Bu yüksek lisans tez çalışmamızda Amme süresinin aralarında mana uyumu bulunan âyetleri, baştan başlamak suretiyle kendi aralarında gruplandırılmıştır. Bu gruplandırılmada konu birliği ve anlam birliği çok titizlikle gözetilmiştir. Tez hocamın belirlediği diğer hocalarımla da benimse nen ve benden önce yapılan tezlere de uygun olarak ayetler bir bir ele alınarak tefsiri yapılmıştır. Bu klasik bir sûre tefsiri tarzındadır. Ancak en eski tefsirlerden günümüze kadar yayınlanan yeni tefsirlerden de yararlanılarak, ayetlere hem eski hem de yeni anlayışlarla açıklamalar getirilmiştir. İlgili başlıklar bunu göstermektedir.

Sûre, Cenâb-ı Hakk'ın, bu dünyada yarattıkları, yeryüzü, dağları, çiftleri, uykuyu, geceyi, gündüzü, yedi kat gökleri, güneşi, yağmurları, bitkileri örnek vererek, kıyamet sahnelerine geçer, oradan dirilişe, hesap gününe, cennetliklerin ve cehennemliklerin hallerine dair sahneleri tasvir eder. Sûre haklı haksız herkesin hesabının görüleceğine, müttakîlerin cennette mutluluklara ve nimetlere kavuşacaklarına, cenennemliklerin azablarına dair tasvirler vererek, ordaki son pişmanlığın fayda vermeyeceğini, yüce Allah'ın tüm bunları gerçekleştirmeye kâdir olduğunu bildirir⁶. Nebe sûresinin başında bildirilen büyük haber, artık o gün için Mekke'nin her yerinde, her evde, her meclisde konuşuluyordu. Kur'ân bunu ispat etti. Kur'ân o gün, buna; ey insanlar! Siz bizzat kendiniz şahit olacaksınız⁷, dedi. Hem de bu gerçekleri tüm duygularınızla iliklerinize kadar yaşayacaksınız⁸. İzinsiz onun huzurunda hiç kimse konuşamayacak, şefâat edemeyecek, dedi.

⁵ Ahmed Mustafâ el-Merâğî, Tefsiru'l-Merâğî, XXX, 3, Mısır, 1400/1980.

⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, s. 6-7.

⁷ Mevdûdî, s. 10.

⁸ Seyyid Kutub, XXX, 3800.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

BÖLÜM 1: BİRİNCİ GRUP ÂYETLER: 1-5

عم يتساءلون (1) عن النبي العظيم (2) الذي هم فيه مختلفون (3)
كلا سيعلمون (4) ثم كلا سيعلمون (5)

1- “Onlar, birbirlerine neyi soruşturuyorlar? 2-3- İhtilafa düştükleri o büyük haberi mi?
4- Hayır ilerde bilecekler. 5- Hayır, hayır ilerde bilecekler.”

1.1. Kelimelerin İzahı

عَمَّ aslı ما عن dır. عن harfi cerri, istifham ما sina dahil olmuş ve nun, mime idgam edilmiş ve ما nın elifi hafzedilmiştir. فيم ve بم gibi. Aslının kullanılışı yani başına harf-i cer gelen ما ’nın elifinin hafzedilmeden kullanılışı az rastlanan husustur.¹ Hali büyötmek için sorulan bir sorudur. Lafız istifhamdır, ancak mânâ olayın önemini büyötmektir. Yani senin Zeyd’in şanını büyötmek istediğinde, “Zeyd ne adamdır!” demen gibidir. Onlar birbirlerine neyi soruyorlar? Cenâb-ı Hak cevap veriyor: عن النبي العظيم “O büyük haberi.”²

النبأ : Nebe’ çoğulu Enbâ’, haberle müteradiftir (eş anlamlı).³ Bazı dilciler haberle Nebe’ arasında fark görürler. Râgıb el-İsfahânî (505/1111) bir haberin ancak şu üç özellikle Nebe’ olabileceğini ileri sürer: 1) Büyük bir faidesi olacak, 2) Kendisiyle bir bilgi, 3) Veya galib

¹ Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mes’ud, Mealimu’t-Tenzil, VIII, 311, Riyad, 1993; Zemahşeri, Mahmud bin Ömer; el-Keşşâf an Hakâiki’t-Tenzil ve Uyuni’l-Akâvil fi Vucûhi’t-Te’vil, IV, 206, Beyrut ts.

² Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, Zâdu’l-Mesîr fi İlmit Tefsir, IX, 4. Dimeşk; Nesefi, Abdullah b. Ahmed, Medariku’t-Tenzil, III, 324, İstanbul, 1984; Hatib Şirbinî, Tefsiru’l-Kur’âni’l-Kerîm, IV, 468, Beyrut, ts; Ebu Hayyan el-Endelûsî, el-Bahru’l-Muhît, VIII, 410, Kahire, 1983; Bursevî, İsmail Hakkı, Tenvîru’l-Ezhân min Tefsiri Ruhi’l-Beyân (Sâbûnî İhtisarı), IV, 473, Dimeşk, 1988.

³ İsmail b. Mahmud el-Cevherî, es-Sihâh, Nebe’ md.si, I, 74, Beyrût, 1984; İbn Manzûr Cemâluddin Muhammed, Lisânu’l-Arab, Nebe’ md.si, I, Beyrût, ts; M. Murtaza ez-Zebidi, Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs, Nebe’ md.si, I, 443, Beyrût, 1965.

bir zan hâsıl olacak. Ragıb bu üç özelliğe ilaveten bir habere Nebe' denilebilmesi için, te-vâtür gibi, Allah ve Resûnün haberi gibi yalandan uzak olması gerekir¹. Bütün bunlardan Nebe'in önemli haber, büyük haber olduğu anlaşılıyor.²

İbn Fâris, (395/1004) bu kelimenin dildeki daha kök manasına inerek "Nebe", ityan yâni bir yerden bir yere gelmektir bu ölçüye göre Nebe'de haberdir. Çünkü o da bir yerden bir yere gelir. Nebe' aynı zamanda ses '(savt) demektir. Çünkü o da bir yerden bir yere gelir."der³. Ebu Hilâl el-Askerî, (400/1009) ise, "Nebe", haber verilen şey bilmediği zaman söylenir. Haberin ise bilinen için de bilinmeyen için de kullanılır. (فيأتيهم انباء ما كانوا به) (يستهبزون) ayeti, onların hakikatını bilmedikleri için alay ettiklerini gösterir⁴.

اختلاف : Bir kimsenin sözünde ve filinde diğerinden farklı bir yol tutmasıdır. Hilaf da bu anlamdadır. Bunların birbirinin zıddı olması gerekmez. Farklılık sözde olursa bu durum bazen tenâzu'u (çekişmeyi) gerektirir. Bundan dolayı ihtilaf, istiâre yoluyla, münâza'a ve mücâdele (çekişme ve tartışma) için de kullanılmıştır.⁵ Bu itibarla olsa gerek ki, ihtilâf ittifakın zıddıdır. Birine veya bir şeye gidip gelmeye ihtilâf denir. Kişinin ishal olup he-lâya gidip gelmesine dendiği gibi, birinin gelip birinin gitmesine de ihtilâf denir.⁶ Kısaca ihtilaf tereddüddür,⁷ ittifak edememektir.

1.2. Kırâat

عم Bezzî, (ما)'nın elifinin karşılığında vakıf hâlinde hâ-i sekt getirir, عَمَّ şeklinde. İbn Kesir'den vasıl hâlinde de hâ-i sekt ile okuduğu, vaslı da vakıf gibi icrâ ettiği nakledilmiştir. Abdullah b. Mes'ud, Ubey b. Ka'b ve İkrime ve İsâ aslına göre istifham elifiyle beraber (عَمَّا) şeklinde okumuşlar. Bazıları da zarûret durumunda veya bazı zamanlarda câiz olduğunu söylemişlerdir⁸. Cumhur ise aslına göre değil عَمَّ şeklinde okumuşlardır⁹.

¹ El-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân, s. 481, Beyrut, ts.

² Ebu Ca'fer Muhammed İbn Cerir et-Taberi, Camiu'l-Beyan an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân, XXX. 1, Beyrut, 1988

³ Mu'cemu Mekayisi'l-Lüğa, V. Nebe' md.si, Mısır, 1972.

⁴ Ebu Hilal el-Askeri, Kitabu'l-Furuk, Nebe' md.si, Trablûs, Lübnan, 1410/1988.

⁵ Ragıb, el-İsfahani el-Mufredat, s. 156.

⁶ Zebidî, XXIII, 279.

⁷ Firûzâbadî. Basâir, II, 561.

⁸ Zemaşşeri, Mahmud bin Ömer, el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akavil fi Vucûhi't-Tevil, IV, 206.

⁹ Semin el-Halebî, ed-Durru'l-Masun fi Ulumi'l-Kitabi'l-Meknûn, Dımeşk, X, 647, 648. ts.

Abdullah b. Mes'ud ve İbn Cübeyr يتساءلون 'yi يَسَاءَلُونَ şeklinde tâsız ve sinin şeddesiyle okumuşlardır¹.

İbn Âmir muhatap tası ile ikisini de ستعلمون şeklinde okumuştur². سيعلمون 'yi Cumhur her ikisinde de gaybet (3. şahıs) yası ile okumuşlardır. Dahhak'dan birincisini ta ile muhatap (2. şahıs), ikincisini ya ile gaybet (3. şahıs) için okumuşlardır³.

1.3. İ'rab

عن harfi cerri, يتساءلون ye mütealliktir. ما istifham harfinin başına harf-i cer gelince sonundaki elif (l) hazfedilmiştir. Nun mime idgam edilmiştir. عم , يتساءلون fiilinin mefulü bih gayr-i sarihidir⁴.

Zemahşerî'ye (538/1143) göre, başta bir يتساءلون muzmardır, baştaki عم bu muzmar fiile mütealliktir. Mübhem bir şeyin sonra tefsir edilmesi gibi sonraki يتساءلون önceki gizli يتساءلون 'yi tefsir etmektedir⁵. Harfi cerrin başına geldiği ما hakkında İmam Fahreddin Râzi (606/1209) geniş bilgi vermektedir. Benzerleri حتام , علام , لم , بم , فيم gibi örneklerdir⁶. Cumhûr عم yi kendisinden sonraki يتساءلون fiiline müteallik kılmışlardır⁷. Ebû İshak عم يتساءلون kavlinde kelamın tamam olduğunu söylemiştir⁸.

عن النبء ise muzmar (gizli) bir يتساءلون fiiline tealluk eder. İbn Atiyye, Zeccac'ın görüşünü nakleder ve cevapta عن الباء العظيم in gizli fiil olan يتساءلون ye müteallik olduğuna çoğu nahivcilerin kail olduğu görüşünü nakleder⁹.

¹ Ebu Hayyan el-Endulûsi, Tefsirû'l-Bahri'l-Muhit, VIII, 410, Beyrut, 1983.

² Ebu'l-Leys es-Semerkindî, Tefsirû's-Semerkindî, Bahru'l-Ulum, III, 438, Beyrut, 1413/1993.

³ Ebu Hayyan, VIII, 411; Âlûsi, Şihabuddin Mahmud, Rûhu'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's;Sebi'l-Mesani, XXX, 2, Beyrût, ts; Semîn el-Halebi, X, 647, 649.

⁴ el-Ukberî, Abdullah b. Hüseyin b. Abdillâh, İmlau ma Mennebihi'r-Rahman min Vucuhi'l-Îrâb ve'l-Kırâat fi Camii'l-Kur'ân, IV, 176, Mısır, 1389/1969.

⁵ el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil, IV, 206, Beyrut, ts.

⁶ et;Tefsiru'l-Kebir, XXX, 2, Beyrut. ts.

⁷ Ebû Hayyan, VIII, 411.

⁸ Semîn el-Halebî, X, 647.

⁹ Ebu Muhammed Abdil Hak, İbn Atiyye, el-Mukaddesati'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz, XV, 277, Katar, 1991.

لأى يوم اجلت ليوم الفصل (Mürselât, 77/13) gibi in عن النبأ den hem bedel olma hususunda hem de mukadder bir fiile taalluku hususunda benzer olduğunu da söylemişlerdir¹.

1.4. Belağat

Sûreye istifham ile başlanması, sorulan şeyin, verilecek haberin büyüklüğünü göstermek içindir². Aynı zamanda konuya soruyla girmek dikkatleri çeker. Yani onlar birbirlerine ne büyük ve ne önemli şeyi soruyorlar, demektir. Sorulan şeyin alışıldandan, bilinenden farklı bir şey olduğunu ifâde eder. Çünkü önce soruyla, Cenab-ı Allah konuya müphem bir ifâdeyle, soruyla zihinleri uyarıp cevabına yönlendiriyor, sonra kendisi cevap veriyor. Ancak onlar yani Mekke inkarcılarının birbirlerine soruşları öldükten sonra dirilmeyi inkâr ve istihza içindir³, yoksa işin hakikatini öğrenmek için değildir.

يتساءلون deki zamir Mekke kâfirleri içindir.

كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون âyetlerinde tekrarlar, o inkarcılar için tehdidin dozunu arttırmaktadır. “Onların zannettiği gibi değil, onlar yakında bilecekler, yine onların zannettiği gibi değil, onlar konunun ne kadar önemli olduğunu ilerde bilecekler” şeklinde âyette şiddeti artan bir red ve tehdit vardır⁴. Bu üslûb Türkçemizdeki tehdit edilen kimseye “Sen görürsün! Sen yakında başına geleni göreceksin” dediğimiz gibidir. Etkili bir korkutma üslûbudur. Zaten Mekkî sûrelerde üstün bir edebî belağat görülür.

سيعلمون fiillerinin mefulü bihleri hazfedilmiştir. “Onlar, yakında ihtilaf ettikleri ve birbirlerine sordukları şeyin gerçek ve doğru olduğunu bilecekler” demektir⁵. Bu âyetlerin tekrar edilmeleri aynı zamanda korkutma ve tehdit için bir itnâb sanatı kabul edilmiştir.

عن النبأ العظيم fiilinin hazfı da bir icaz örneği sayılmıştır⁶.

¹ Semin el-Halebî, X, 647-648; Ebu Hayyam, VIII, 411; Âlûsi, XXX, 3; İbn Cüzey Muhammed b. Ahmed el-Cannâtî, et-Teshil li Ulûmi't-Tenzil, II, 444, Beyrut, ts.

² Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, el-Keşşâf an Hakikati't-Tenzil, IV, 206.

³ Ebu's-Suûd, Tefsiru Ebi's-Suûd (İrşâdu Akli's-Selim ila Mezaye'l-Kitabi'l-Kerim, IX. cüz, 84, Beyrut, ts.; Âlûsi, XXX, 3

⁴ Ebu's-Suûd, IX, 84, Zemahşerî, IV, 206; Âlûsi, XXX, 3; Ebu'l-Fida, İsmail b. Ömer İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, VIII, 302, Riyâd, 1997.

⁵ Nizamud'din, Hasan b. Muhammed en-Niysabarî, Garaibu'l-Kur'ân ve Regaibu'l-Furkan, XXVIII, 6, Mısır 1970.

⁶ Es-Sabunî, a.g.e., s. 12.

1.5. Müşkil ve Lafzî Müteşâbih

Birisi *كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون* âyetlerinin niçin lafzî bir benzerlikle tekrar edildiğini ve bunun ne faydası olduğunu sorsa, cevap olarak bazıları birincisinin dünyadan ayrılışlarında gördükleri şeylerle korkutma, ikincisinin de ahirette karşılaşacakları Allah'ın azabıyla korkutma olduğu söylenmiştir. İkinciyle kastedilen birincisi değilse, o zaman tekrar da yoktur. Ayrıca birincisinin kıyamet ve kıyametin korkusuyla bir tehdit, ikincisinin ise, cehennem ve cehennem ateşiyle bir tehdit olduğu söylenmiştir¹.

Müşkil konusunda da âyetlerde bir zorluk yoktur; ancak az önce de söylediğimiz gibi *عن يتساءلون* dan önceki *النباء العظيم* fiili icaz için hazfedilmiştir.

1.6. Nasih ve Mensûh

Mekkî sûrelerde işlenen başlıca konular, tevhit, nübüvvet, âhiret gibi inanç konuları olduğu için bunlarda bir nesh söz konusu değildir. İnançlarda bir nesh câri olamaz. Kur'ân'ın bu son 30. cüzü, Beyyine ve Nasr sûreleri hâric hepsi Mekkî sûrelerdir. Hatta Seyyid Kutub'un (1966) dediği gibi bu cüz âdetâ bir sûre gibi bütün iman konularını işler². Bu itibarla bu âyet grubunda olduğu gibi, sûrenin tamamında da nesh söz konusu değildir. Nitekim İbn Atiyye de "Bu sûrede nesh ve hüküm yoktur." der³.

1.7. Sebeb-i Nüzûl

Tanınmış Esbab-ı Nüzûl kitapları bu sûrenin sebeb-i nüzûlüne dair bir rivayete yer vermemektedirler. Ancak Taberî ve İbn Ebî Hâtim'in Hasan-ı Basrî'den rivayetlerine göre Nebi (s.a.s.) peygamber gönderilince, halk kendi aralarında kendilerine bunu sormaya başlamışlar da bunun üzerine Allah *عم يتساءلون* sûresini indirmiştir⁴.

Bir başka rivayet, Mukâtil b. Süleyman'ın tefsirindedir: Resûlullâh (s.a.s.) müminlere anlatırdı. Müşriklerden birisi görünce sesini keserdi. Sonra onlar topluca dönüp "Anlattıklarından cimrilik mi ediyorsun? Sen ilk çağlardan anlatsaydın ya! Çünkü senin sözün hayret uyandırır" dediler. Efendimiz:

¹ Hatib el-İskâfî, I, 295.

² Seyyid Kutub, XXX, 3800.

³ İbn Atiyye, XV, 275.

⁴ Taberî, XXX, 1; Muhammed b. Hazm, en-Nâsîh vel'l-Mensuh, (Celâleyn Tefsirinin kenarında), II, 173, Mısır, Kahire, 1956.

– Hayır, vallahi, bugünden sonra, sizinle konuşmayacağım. Rabbim beni bundan men etti, dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ عن النبء العظیم 'i indirdi, yani Kur'ân'ın, şu قل هو نبأ عظیم (Sa'd, 38/67) kavli gibi. Çünkü o kelimullahtır.¹

Bu rivayetler esbab-ı nüzül kitaplarında bulunmadığı için zayıf rivâyetler olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu soruşturmanın Kur'ân veya Hz. Peygamberin risâleti olarak yer alması da sonraki âyetlerin içerikleriyle uygunluk göstermemektedir. Belki de bunun için bu iki rivâyet sahih esbab-ı nüzül rivâyetleri arasında yer almamaktadır.

1.8. Münâsebet

Bu sûrenin kendinden önce geçen, Kıyâme ve Mürselât sûreleriyle yakın bir münâsebeti vardır. Mekke müşriklerinin öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmelerine karşılık Allah Teâlâ'nın ölüleri diriltmeye kâdir olduğunu isbat eder². Süyûtî Tenasuku'd-Durer'de önceki sûre ile bağlantısını cümlelerindeki uygunlukla dile getirir. Önceki Mürselât sûresindeki vb. âyetlerle, bu sûredeki الم نخلقكم من ماء مهين، الم نجعل الارض كفاتا benzeri âyetlerdeki uslûb ve mânâ benzerliğine dikkat çeker. Bu sûredeki cennetin, cehennemin orada vaad edilenlerin tasvirlerinin muhtevasının Mürselât sûresindeki uygunluğa vurgu yapar. Mürselât sûresinde، ليوم الفصل، لأى يوم أجلت، ان يوم الفصل كان ميقاتا وما ادراك ما يوم الفصل vb. âyetlerle, önceki sûrede mücmel olarak geçen yevmu'l-fasl'ın bu sûrede âdetâ şerhi yapılır³.

Merhûm Seyyid Kutub'un da dediği gibi Kur'ân'ın bu son cüzü âdetâ, veciz, beliğ uslûbu, vurguladığı şekilleri ve işlediği inanç konularıyla âdetâ bir sûre gibi olağan üstü bir birlik, tenâsüb ve uygunluk gösterir. Çoğunluğu Mekki sûrelerden oluşur⁴. Sûre diriliş ve âhiret hesaplaşmasını işlemektedir⁵.

1.9. İcmâlî Mânâ

Kur'ân gelerek Arapların alışık olmadıkları Allah'ın birliği, Allah'ın peygamber göndermesi, kıyâmet olayı ile dünyanın yıkılacağı, sonra insanların hesap vermek için yeniden

¹ Tefsiru Mukatil b. Süleyman, IV, 557, Mısır, 1988 (Tahkik; Dr. Abdullah Mahmud Şahhate.

² Âlûsî, XXX, 2.

³ A.g.e. (Tenasuku'd-Durer fi Tenâsubi'l-Ay ve's-Suver'den.).

⁴ Seyyid Kudub, XXX, 3800.

⁵ Mevdudî, VII, 10.

dirilecekleri kendilerine haber verilince büyük bir hayret ve dehşete düştüler. Onlara göre bu şok haberlerin gerçek olup olmayacağını, birbirlerine sormaya başladılar. Çoğunluk itibariyle de bu konular akıllarına yatmadığı için inkar ettiler. Özellikle de dirilişi. Cenâb-ı Hak “Onlar birbirlerine neyi soruyorlar? Hakkında ihtilaf ettikleri o büyük haberi soruyorlar. (Böyle şey mi olur tarzında). Hayır onların dediği gibi değil, onlar yakında bilecek (öğrenecekler). Yine hayır, onlar yakında bilecekler (görecekler).” (Nebe’, 1-5) Yani dirilişin gerçek olduğunu bizzat dirilince görececek ve bilecekler, demektir.

1.10. Tahlili Tefsir

İnsanlara genel olarak alışmadıkları bir şey haber verilince onu yadırgarlar. Bir çok putlara tapan Arap müşriklerine Allah’ın bir olduğunu kabullenmek zor gelmiştir. İçlerinden kendilerine bir insanın peygamber gönderilmesine şaşırılmışlardır: “Onlar aralarından kendilerine bir uyarıcı peygamberin gelmesine şaşılar ve inkarcılar; bu yalancı bir sihirbazdır. O tanrıları tek bir tanrı mı yaptı? Doğrusu bu çok şaşılacak bir şeydir” dediler” (Sad, 38/4-5) “Biz bunu son dinde de işitmedik. Bu sadece bir uyarmadır.” (Sad, 38/7) dediler. Mekke müşriklerinin taaccüp ettikleri ve inkar ettikleri bir konu da âhirette muhasebe için insanların yeniden dirilmeleri (ba’s) olayıdır. Cenâb-ı Hakk bize Kur’ân’da onların dirilişi inkâr etmelerini pek çok âyetlerde haber verir. Biz bu tefsir etmekte olduğumuz sûrede de olduğu gibi bunlardan bir iki örnek vermekle yetineceğiz. Nuh kavmi de şöyle inkâr etmişti: “O bize hem de biz ölüp de toprak ve kemik yığını olduktan sonra, yeniden diriltilmeyi mi va’d ve tehdit ediyor? Tehdit edildiğimiz bu şey, uzak, ama gerçekten de çok uzak! Çünkü bu yaşadığımız dünya hayatından başka bir hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız (öylesine), ama asla diriltilecek değiliz” (Müminûn, 23/36-37)

Mekke müşrikleri de aynı şekilde dirilişi inkar ettiler: “Hayır, hayır, onlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler. Onlar: “Biz, öldükten, bir toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra mı yeniden diriltileceğiz? Gerçekten gerek bize, gerekse daha önceki atalarımıza böyle bir va’d ve tehditte bulunulmuştu; (fakat) bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir” dediler.” (Mü’minûn, 23/81-83)

Nebe’ sûresindeki insanların birbirlerine telaş, heyecan ve yadırgamayla sordukları haber de işte bu kıyamet ve diriliş haberidir. Elbette bu büyük bir haberdir. Gerçi Kur’ân-ı Kerim’de “büyük haber” sıfat tamlaması iki yerde geçmektedir. 1. Sâd, 38/67 âyetidir: “De ki: “Bu, çok büyük bir haberdir. Buna rağmen siz yine de ondan yüz çeviriyorsunuz!”

Bunun Kur’ân olduğu kesin ve açık olarak anlaşılmaktadır¹. Nebe’ sûresindeki bu en-Nebe’ül-Azim’in müfessirlerin cumhûrunca Kıyâmet ve diriliş olduğu belirtilmiştir. Ancak büyük haberin de kıyâmet ve diriliş, Hz. Peygamberin risaleti ve Kur’ân olduğu hakkında anlayışlar varsa da², tahkîk ehli müfessirlerin diriliş haberi olduğunda yoğunlaştıklarını görüyoruz.

Daha önce kelime izah maddesinde her haberin nebe’ olmayacağını açıklamıştık. Her nebe’ aynı zamanda haberdir; ama her haber nebe’ değildir. Kaldı ki ayrıca nebe’ kelimesi bu sûrede bir de azim sıfatıyla tekrar nitelenmiştir. Önemli ve büyük haber olduğu belirtilmiştir. Sûre ve âyetlerin siyak ve sibakından da kastedilen büyük haberin diriliş haberi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bundan sonraki âyetlerde de Cenâb-ı Allah, Mekkî sûrelerin yoğun bir şekilde taşıdığı pek çok edebî san’atları içeren belağatlı üslûbuyla öldükten sonra diriltmeye de kâdir olduğunu isbât etmektedir. Yaşadıkları ve alıştıkları pek çok olayın aslında harikulâde mucize olaylar olduğunu hatırlatmakta ve ba’sü ba’de’l-mevte kâdir olduğunu ifâde etmektedir.

1. 11. Ayetlerden Çıkarılan İncelikler

1. Cenâb-ı Allah çarpıcı bir üslûbla, sûreye sorularla giriyor. İnsanların birbirlerine soruşlarını âdetâ bize resmediyor. Aynı zamanda cevabını da kendisi veriyor. Yani soru soran da cevabı veren de Allah Teâlâ’dır. Bu onun gaybı bildiğine hatta bütün bilinecekleri bildiğine delâlet eder. Eğer soruyla beraber cevabın zikredilmesinde ne fayda var? denilirse, sözü irad ederken soru ve cevap tarzında ifade etmek, muhataplara konuyu anlatma ve izah etmek için zihne en yaklaşıtııcı ve en uygun bir ifâde tarzıdır. Bunun benzeri لمن الملك اليوم لله الواحد القهار âyetidir. Allah Teâlâ, insanlara, cinlere ve meleklerle yevm-i kıyâmette: “Bu gün mülk kimin?” ve yine kendisi “Tek, bu ezici kudret sahibi olan Allah’ındır.” (Mü’min, 40/16) diyecek³.

¹ Tefsiru’l-Celaleyn (Celâleddin Mekallî, Celaledin es-Suyûtî) Kâdî tefsirinin haşiyesinde) II, 314. Mısır, 1968.

² Bkz. Zebidî, I, XXX, 1-3; Fahreddin er-Razî, et-Tefsiru’l-Kebir (Mefatihü’l-Gayb), XXXI, 3-4, Beyrut, ts.

³ Fahreddin Râzî, XXX, 2.

2. Bu sualler cevabını bilip bilmedikleri kasdıyla irad edilmemiştir. Ancak onların hâline hayreti ve onların garip soruşturmalarına nazar-ı dikkati yöneltmek içindir. O da onların ihtilaf ettikleri büyük haberini vermek suretiyle yapılmaktadır. Ancak bu onların ihtilaf ettikleri haberin ismini vererek değil, sıfatını zikrederek yapılmaktadır. Bu da büyük haberdir. Bunu da hayrete düşürme ve büyültme uslûbuyla bir istitrat hâlinde yapılmaktadır. Oradan eklenen tehdid hücumuna geçilmektedir. Bu uslûb direkt cevaptan daha tesirli ve korkutma da daha derinliklidir. “Hayır, onların dediği gibi değil, yakında bilecekler, hayır hayır yakında bilecekler.” ﻻﻙ lafzı red ve men içindir. Burada verilmek istenen havaya en münâsib ifâdedir. Bu kelimenin ve tüm cümlenin tekrarında da aynı tehdit vardır¹.

¹ Seyyid Kutup, XXX, 3803; İsmail Hakkı Bursevî, IV, 473.

BÖLÜM 2: GRUP ÂYETLER (6-16)

الم نجعل الارض مهادا (6) والجبال اوتادا (7) وخلقناكم ازواجا (8) وجعلنا نومكم سباتا (9) وجعلنا الليل لباسا (10) وجعلنا النهار معاشا (11) وبنينا فوقكم سبعا شدادا (12) وجعلنا سراجا وهاجا (13) وانزلنا من المعصرات ماء ثجاجا (14) لنخرج به حبا ونباتا (15) وجنات الفافا (16)

“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? (6-7) Sizi çiftler hâlinde yaratmadık mı? (8) Uykunuzu bir dinlenme, geceyi bir örtü, gündüzü de geçim zamanı yapmadık mı? (9-11). Üzerinize yedi sağlam gök bina edip (orada) alev alev yanan (aydınlatici ve ısıtıcı) bir kandil yaratmadık mı? (12-13). Size tohumlar (taneler), bitkiler ve birbirine sarmaş dolaş olmuş bahçeler (bağlar) çıkarmak için, üst üste sıkışıp dolan bulutlardan şarıl şarıl akan sular indirmedik mi?” (14-16).

2.1. Kelimelerin İzahı

مهادا : Döşek, yatak demektir, مهد ise çocuğun beşiğidir. مهد الفراش yatağı hazırladı, döşedi, serdi, demektir. Buradan تمهيد الامور işleri düzeltmek, ıslâh etmek demektir.¹

اوتادا kelimesi وتد kelimesinin çoğuludur, kazık demektir. Çadır kazığı gibi. وتد şeklinde meftuh olduğu da vardır².

ازواجا ise زوج kelimesinin çoğuludur. Çift varlıkların her bir eşine denir. Kadın erkeğin, erkek de kadının eşidir. Çift için tesniye kullanılır.³

¹ Cevherî, II, Mehd md. II, 451.

² Cevheri, I, 547; Firuzâbâdî, Basair, V, 156.

³ Zebidî, Tâcu'l-Arus, VI, 22, Beyrut, 13/69/196.

سباتا : Uyku demektir. Onun da aslı rahattır.¹ Çalışmayı kesme, istirâhate geçme demektir ki, bunda gecenin sıfatına işâret vardır². Rahat ve sükûna delâlet eder³. Bazıları da hafif uyku, demişlerdir⁴. Hafif uyku, hasta uykusu gibi anlamlandırıldığı gibi,⁵ bizi burada ilgilendirmeyen, kelimenin, dehr, başı tıraş etmek, saçı uzatmak, bir çeşit deve yürüyüşü, boynunu vurmak gibi başka tâli mânaları da vardır⁶.

معاشا : عيش yerine geçer, kendisiyle ve kendisinde yaşanan her şeye معاش denir. Yaşanacak şey, geçimlik şey demektir. Arz da halkın yaşayacağı yerdir. İnsanlar orada geçimlerini ararlar⁷. العيش canlılara mahsus hayattır. Kendisiyle geçinildiği için معيشه bundan müştakdır⁸.

Öyle anlaşılıyor ki kelime mimli mastar, ism-i zaman, ism-i mekân oluşuna göre, yaşamak, geçinmek, yaşama zamanı ve yeri anlamlarına geliyor.

شدادا : Şedîd kelimesinin çoğuludur, şiddeti açık olan demektir.⁹ Yani sıkı, sağlam anlamına gelmektedir. Yedi sağlam gök.

وهاجا : Ateşin tutuşmasından, kuvvetle tutuşup yanan demektir. ولها هيج demek, onun tutuşması var, demektir. Güneş kasediliyor¹⁰. Tutuşup parıldayan, aydınlatan, demektir¹¹.

المعصرات : عصر sıkılmak kökünden, yağmurla sıkılan bulutlardır. İ'sâr buradan, şiddetle esip gürültü ve şimşeklerle yukarıya, toz, hortum ve bulut kaldıran rüzgara denir¹². Mu'sırat, yağmur getiren bulut, demek oluyor¹³. Yağmur sağılan bulut, yağmurlu bulut,

¹ Cevherî, I, 250 Sebt md.si.

² Firuzâbadî, Basair, III, 171.

³ İbn Fâris, II, 124-125.

⁴ İbn Manzûr, Lisan, II, 36.

⁵ Zebidî, Tâcu'l-Arûs, IV, 539.

⁶ Cevheri, I, 250.

⁷ İbn Fâris, Mekayis, IV, 194; Zebidî, Tacu'l-Arus, XVII, 283.

⁸ Firûzâbadî, Basair, IV, 118.

⁹ Cevheri, İshak, II, 492.

¹⁰ Zebidî, VI, 265-266.

¹¹ Firûzabadi, Basair, V, 287.

¹² Cevheri, I, 570.

¹³ İbn Fâris, Mu'cemu Mekayis, IV, 242.

anlamına geliyor¹. Yağmur yüklü, yağması yaklaşmış bulutlara, mu'sırat, denir. اعصروا امطروا = demektir².

ثجاجة : Suyun ve kanın akması (ثج) kökünden, yağmurun şarıl şarıl şiddetle yağmasına denir.³ Bu kökte asıl manâ bir şeyi dökmektir.⁴ Şu halde ثجاجة bolca, seslice, çokça yağın yağmur, demektir⁵.

الفافا kelimesinin cemisi لُفٌdür. الفاف da onun cemisidir yani cem'ül-cem'dir ki manası birbirine sarmaş dolaş olmuş sık ağaçlık, yeşillik demektir⁶.

2.2. Kırâat

المهاد : Cumhur bu kelimeyi مهادا diye okumuştur ki döşek demektir⁷. Yani insanlar yerin üstünde döner durur, işlerini yaparlar. Sanki Cenâb-ı Allah, arzı insanların bir döşegi gibi emirlerine, hizmetlerine serip döşemiştir.

Mücâhid, İsa ve bazı Kufeliler ise مهادا şeklinde okumuşlardır⁸. Bu takdirde çocuğun uyuması için hazırlanan beşik mânâsına gelmektedir. İsm-i meful: مهادا مامهادا mânâsına مهادا mastardır. Teşbih ifâde etmektedir.⁹ Yüce Allah'ın yeryüzünü beşiğe benzettiği de varidir. الذي جعل لكم الارض مهادا. "O Allahdır ki yeri size beşik yaptı." (Tâhâ, 20/53)

"O yaratıcıdır ki yeryüzünü sizin için bir beşik (mesâbesinde) yaratmış, ve yol bulmanız için orada yollar ve geçitler var etmiştir." (Zuhruf, 43/10). Ancak Amme sûresinde bu kırâat muteber ve meşhur kırâatlar arasında yoktur, şâzdır.

İkrime بالمعصرات diye okumuştur. O zaman mu'sırat, rüzgarlar anlamına gelir. Yani biz rüzgarlarla suları indirdik, demektir¹⁰.

¹ İbn Manzûr, Lisan, IV, 575-577.

² Zebidi. Tac. XIII, 66; Bkz. Firuzâbâdî, Basair, IV, 7.

³ Cevherî, I, 302; İbn Manzûr, II, 321.

⁴ İbn Fâris, I, 367.

⁵ Zebidî, Tâc, V, 445.

⁶ Ebu Farec Abdurrahman el-Cevzî, Zadul-Mesîr fi ilmit-Tefsir, IV, 7, Beyrut, ts.

⁷ Ebu Hayyan, VIII, 411.

⁸ A.g.e.

⁹ Ebu's-Suud, XIX, 86

¹⁰ Zemahşerî, VI, 207-208.

2.3. İ'rab

6. âyetteki جعل fiili tasyîr içindir. Buna göre مهادا ikinci mefuldür. Eğer inşâ ve yaratma mânasına alınırsa مهادا hâl olur¹. Diğer âyetlerdeki جعل fiilinin mefulleri de böyledir. الم نجعل الارض مهادا لم ile olumsuz olan muzari مهادا وخلقناكم ازواجاً üzerine atfedilmiştir². Şu halde bu âyetlerin başında da manen takrir için olan istifham hemzesi vardır. Maalesef birçok meâller, Türkçe’de bu atfi yapmamışlardır. Fizilâlil Kur’ân’da Seyyid Kutub bu âyet grubunun sonlarına hep soru işâretleri koymuştur. Bu bir istifhâm-ı takri-rîdir³.

2.4. Belağat

6. âyette Cenâb-ı Allah, yeryüzünü döşeğe benzetmektedir. Teşbihin iki unsuruyla yapıldığı için bu bir teşbihi belîğdir. Yeryüzünde insanların istikrarla hareket etmeleri, her yerinde dönüp dolaşmaları, çeşitli ekim ve dikimleriyle onun geniş ovalarından faydalanmaları vb. hususlarla sanki bir döşek gibi⁴ hazırlanmıştır.

“Yeri bir döşek yapmadık mı?” İstifham hemzesi takrir ve iltifat içindir. Sizin de bildiğiniz gibi, yeryüzünü sizin için bir döşek yaptık demektir. Bu hasmı ilzam ve tebkît de bir mübalağa ifâde eder. Aslında bu cümle önceki âyetlerde insanların birbirine sordukları şeylerin haberini gerçekleştirmek için sevk edilmiş bir başlangıç (istinâf) cümlesidir⁵.

7. âyette, “Dağları kazık (gibi) yapmadık mı?” buyuruluyor. Bu âyette de teşbih-i belîğ vardır. Yani Cenâb-ı Allah, yeryüzünü sarsmasın diye dağları dengelemesi için kazık gibi dikmiştir. Binanın, çadırın kazıklarla sağlamlaştırıldığı gibi⁶. Yani yeryüzünü uyuyanın edineceği bir döşek, dağları da direklerin sabitlediği kazıklar gibi yaptık, demektir. Âyetlerde teşbih edatı ve vech-i şebeh (benzetme yönü) hafzedildiği için, teşbih-i belîğdir. Aynı şekilde Cenâb-ı Allah, 10. âyette “geceyi bir elbise yaptık” derken de aynı belîğ bir

¹ Semin el-Halebî, X

² İsmail Hakkı Bursevî, İhtisar ve Tahkik, Muhammed Ali es-Sâbûnî, IV, 472, Daru'l-Kalem, Dimeşk, 1408/1988; Ebu's-Suud, IX, 86

³ Seyyid Kutub, XXX, 3804; Bursevî, IV, 473.

⁴ M. Ali es-Sabûnî, Tefsiru Cüz-ü Amme, s. 8, Bursevî, IV, 473.

⁵ Ebu's-Suud, IX, 86.

⁶ İsmail Hakkı Bursevî, IV, 473; Âlûsî, Tefsiru Cüz-i Amme, 5.

ifâdeyle geceyi insanı örten elbiseye benzetmektedir. Gece de karanlığıyla bir elbise gibi her şeyi örtmektedir. Bu da bir teşbih-i belîğdir.

Gecenin mukabilinde 11. âyette gündüzün geçim zamanı olarak zikredilmesi güzel bir mukâbele san'atı teşkil etmiştir. Uykunun bir rahat olarak çalışma karşısında zikri de bir mukâbele san'atı olmuştur ki bedîî güzelleştirici sanat çeşitlerindedir¹.

12. âyette “üzerinize yedi sağlam gök binâ etmedik mi?” buyurulmasında, Ebu's Suud Efendi. (h. 951) فوق zarfının takdiminde sadece fasılanın gözetilmediğini aynı zamanda onda bir teşvik manası da görür, mananın daha iyi yerleştiğini belirtir².

13. âyette Cenâb-ı Allah hem ısı hem de ışık saçan güneşi bir kandil olarak yarattığını bildirmiştir. Yani ona kandil demesi bir istiâredir.

2.5. Münâsebet ve İcmali Mana

Cenâb-ı Allah müşriklerin akıllarına sığdıramadıkları için inkâr ettikleri öldükten sonra diriliş için, kudretini ispat eden bir serî harikulâde olaylardan bahsediyor. Bu ikinci âyet grubunda zikredilen, yeryüzünün beşik gibi hazırlanması, dağların kazık gibi çakılması, insanların çift çift yaratılması, uyku olayı, gecenin bir elbise gibi her şeyi örtmesi, gündüzün maişet vakti olarak yaratılması, insanların üstüne yedi sağlam göğün inşa edilmesi, güneşin bir kandil gibi ısı ve ışık veren alev alev yanan bir enerji kaynağı kılınması, bulutlardan şarıl şarıl yağmurların yağdırılması, o suyla birbirine sarmaş dolaş taneli tane-siz bitkilerin bitirilmesi Cenab-ı Hakk'ın öldükten sonra diriltmeye de kâdir olduğunun delilleridir. Bu hadiselerden bir tanesini bile incelemek, Cenab-ı Hakk'ın öldükten sonra diriltmeye kâdir olduğunun anlaşılmasına yeter de artar bile³.

2.6. Tahlili Tefsir

1-6. âyet grubu arasında Cenâb-ı Hakk'ın bize naklettiği müşriklerin birbirlerine soruşturdıkları büyük haber öldükten sonra dirilme haberidir. Mekkeli müşrikler böyle bir di-

¹ Sabunî, 12-13.

² Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 87.

³ Bkz. Râzî, XXX, 5; Ebu's-Suud, IX, 86, Seyyud Kutub, XXX, 3805-3807.

rilifin mümkün olup olmadığından kuşku içindedirler, onun için inkâr etmektedirler. Cenab-ı Allah, her gelecek yakındır kabîlinden onların kıyamette bunları görerek anlayacak ve bileceklerini haber vermiştir. Ancak bu dünya gözüyle de bunu anlamaya yarayacak delillerinden bu 2. grup âyetlerde bir serî harika yaratma san'atlarını dile getirmektedir.

الم نجعل الارض مهادا : Biz yeryüzünü bir beşik gibi yaratmadık mı? Biliyorsunuz ki onu böyle yarattık. İnsanlar uzay boşluğu içerisinde, böyle kendisi için döşenmiş, hazırlanmış bir gezegende doğuyor, yaşıyor, konaklıyor ve tekrar orada toprağa dönüyor. İnsana Cenâb-ı Allah bu gezegende her türlü yaşama ortamını hazırlamış, bütün ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlarla donatmıştır. Dünya yuvarlağının hareketinde sukûnet yaratmıştır.

والجبال اوتادا Dağları da kazık gibi yapmadık mı demektir. Araplar kazıksız, direksiz ev yapılmaz, diye bilirler. İşte dünya evinin kazıkları da dağlardır. Çadır kurarken çadırları kazıklar ve direkler, nasıl o evin istikrarını, sebat ve sükunetini sağlıyorsa muazzam yaratılış hadisesi olan dağların yeryüzü gezegenin muhtelif yerlerine çakılmış olması da bu gezegenin, istikrar, denge ve sukûnetini sağlamakta ve onun dönüş hızını ayarlamaktadır. Nitekim Cenab-ı Allah, Kur'ân'da *وجعلنا فى الارض رواسى ان تميد بهم* "Yeryüzünde insanları sarsmaması için sâbit dağlar yarattık" (Enbiya, 21/31) buyurmaktadır¹. Allah Teâlâ, dünyanın dış kabuğunda hayat yaratmıştır. Dağların gerek yükseklikleriyle gerekse yerin altına doğru kökleriyle, merkezden çevreye doğru dünyanın dönüş hızını dengeledikleri, deniz sularının karaların üzerine yürümesini engelledikleri, birçok yer altı enerji kaynaklarına zemin hazırladıkları, âdeta su deposu oldukları, rüzgarlara, bulutlara, yağmurlara yön verdikleri, savaşlarda tahdit ve tanzim görevi yaptıkları, jeolejik, coğrafi, astronomik vb. sayıya gelmez pek çok cihetlerde ilgili oldukları bilinen gerçeklerdendir.

Cenab-ı Allah muazzam kevni olaylara dikkat çekmektedir. Demek istiyor ki gözlerinizle gördüğünüz bu kudret eserlerine gücü yeten Allah, öldükten sonra diriltmeye güç yetiremez mi?

وخلقناكم ازواجاً : "Sizi çift çift yaratmadık mı?" Elbette çift çift yarattığını da biliyorsunuz. Arapçada زوج eş demektir. زوج cemisidir, eşler demektir. İki eş yani Türkçe'de bir çift demek için bu kelimeyi tesniye (ikil) yapmak gerekir زوجان gibi. Bir çift ayakkabı,

¹ Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, 5531-5532, Nebioğlu Basımevi, 2. baskı, İstanbul, 1962.

bir çift mest dendiği gibi. Allah Teâlâ kendisi tekdir. Kendi dışındaki bütün canlıları eşli olarak çift yaratmıştır. Bu bakımdan da Yüce Allah sonradan yaratılanlara benzemez. زوج kelimesi eş anlamına geldiği için hem erkek, hem de dişi hakkında kullanılır. Çünkü o onun eşi, o da ötekinin eşidir. Nitekim Cenab-ı Allah, Havva anamız için aynı kelimeyi kullanmıştır. “قال يا آدم اسكن انت وزوجك الجنة (Allah) Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşin, oturun” buyurdu.” (Bakara, 2/35) Ancak زوج kelimesi cemi (çoğul) olarak زوج şeklinde kullanılınca, eşler, çiftler, sınıflar, türler, zıtlar anlamına kapsamı genişlemiş olarak kullanılır. زوجة kelimesi sonradan çıkmış ve fasih olmayan bir kelimedir. Bu kelimeyi müennes yapmağa gerek yoktur. Zaten eş demektir. Onun için Cenâb-ı Allah وانه “Erkek ve dişiden ibaret olan iki eşi o yarattı” (Necm, 53/45) buyuruyor¹.

Şu halde Allah sizi erkek, kadın eşler hâlinde yarattı ki birbirinize ısınasınız, aranızda düzen ve geçimi sağlayasınız ve aranızda tenâsül devam etsin². Allah’tan gayrı her şey, çift çift, sınıf sınıf, boy boy, renk renk, çeşit çeşit zıtlar hâlinde yaratılmış³ ve yaratıcının varlığını, birliğini, ilmini ve kudretini göstermektedir. Yani bizzat kendi cinsinizin de erkekli dişili yaratılışında Cenâb-ı Allah’ın ilmine kudretine deliller vardır. Çünkü aynı anadan babadan hem erkek çocuğu, hem kız çocuğu dünyaya gelmektedir.

“Uygunuzu bir dinlenme (sebebi) kılmadık mı?” Yukarıda kelime açıklamaları kısmında verdiğimiz gibi سبب bir şeyi kesmek demektir. Yani geceleyin çalışmayı kesen vücudu dinlendirmek ve rahat ettirmek için size uykuyu yarattık demektir. Bundan dolayıdır ki Yahudilerin işleri kestikleri tatil günlerine يوم السبت denilmektedir⁴. Uyku hâlâ sırları çözülememiş bir önemli olaydır. İnsan vücudu uykuyla dinlenir, rahatlar, sinirleri yatıştır. Şu halde uyku da vücudumuz için gıda mesâbesinde bir nimettir⁵. Yani uykuyla sizi ölü gibi hareketten kesilmiş bir sessizliğe ve rahata kavuştururuz, demektir. “الله يتوفى الانفس حين موتها والتي لم تمت فى منامها” Allah ölen insanların ruhlarını öldükleri zaman, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin

¹ Ayrıca bkz. En’am, 143; İsmail Hakkı Bursevî, tenviru’l-Ezhân, IV, 78; Elmalılı, III, 2072-2073; Muhammed el-Adnânî, Mu’cemu’l-Ahtai’ş-Şâi’a Mektebetu Lübnan, s. 114, Beyrût, 1989.

² Ebu’s-Suud, IV, 86.

³ Tefsiru’s-Semerhandi (Ebu’l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerhandi, Bahru’l-Ulûm, III, 439, Beyrût, 1993.

⁴ Bursevî, IV, 474; Tefsiru’s-Semerhandi, III, 439

⁵ Elmalılı, VII.

ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye ‘(ömürlerinin sonuna) kadar salıverir. Şüphesiz ki bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.’ (Zümer, 39/42) Bundan dolayı uykuya küçük ölüm, ölümün kardeşi denmiştir. Çünkü uyuyup da uyanamayanlar da vardır. Şu halde ihtiyaç miktarı uyku büyük bir nimettir¹. Yine Cenâb-ı Allah “*O sizi geceleyin sizi öldüren (yani ölü gibi sizi kendinizden geçirip) uyutan ve gündüzün yaptıklarınızı bilen, sonra da belirlenmiş eceliniz tamamlanuncaya kadar sizi tekrar diriltendir (uyan- dırandır). Sonra dönüşünüz yalnız O’nadır. Daha sonra da O size yapmakta olduklarınızı haber verecektir.*” (En’am, 6/60) buyurur. Gerçekten dirilişi akıllarına sığdıramayan Mek- ke müşriklerine Yüce Allah’ın uyku olayını hatırlatması çok yerinde bir delil olmuştur. Çünkü insanlar uyuyup uyanmakla hergün ölüp diriliyorlar. Bu dirilişi yaşıyorlar. Burada Uzeyir (a.s.)’ın eşiğiyle birlikte 100 senelik uykusu ile (Bakara, 2/259), Ashab-ı Kehf’in mağaradaki 309 senelik uykusunu, sonra da uyandırılışlarını (Kehf, 18/25) hatırlamak ge- rekir. Şu halde insan bizzat kendisi kendi nefsinde, her gece uyuyup uyanmakla bu ölüm ve dirilişi yaşamaktadır. Bundan dolayıdır ki Resul-ü Zîşan Efendimiz uykudan uyanınca *الحمد لله الذى احيانا بعدما اماتنا واليه النشور* “Bizi öldürdükten sonra dirilten (uyuttuktan sonra uyandıran) Allah’a hamd olsun. Diriliş de ancak O’na olacaktır.” derdi. Bunu uya- nık kalbe sahip olan insan anlar. Ama kendinden ve kainattan habersiz gaflet uykusunda devam eden yani ayakta uyuyan insanlar, maalesef anlayamıyorlar!

Bundandır ki bu âyetteki *سببات* kelimesine doğrudan ölüm manası veren müfessirler var- dır. Bu müfessirler yukarıdaki âyetlere dayanmaktadırlar². Nitekim Âlûsî (1270/1853) “Mu- hakkak alimler burada sübat’ın ölüm mânasına geldiğini tercih etmişlerdir. Zira makama en uygun olanın bu mânâ olduğu açıktır” der.

Buna göre uyku ölüme benzetilmiş olur ki teşbih-i belîğ olur³. Mânâ: “Uygunuzu da bir ölüm yapmadık mı?” demek olur.

وجعلنا الليل لباسا “Geceyi bir elbise (gibi) kılmadık mı?” kıldık. Taberî (310/922) şöyle der: “Şanı yüce olan Allah der ki, geceyi sizin için karanlığın sizi bürüdüğü ve zulme- tinin sizi örttüğü, elbisenin giyeni örttüğü gibi bir elbise (gibi) yapmadık mı? Yaptık ki, gündüzün yaptığımız tasarruflardan onda dinlenesiniz⁴. Gece insanı bir elbise gibi örter,

¹ Bursevi, IV, 474.

² Bkz. Râzî, XXX, 6; Ebu’s-Suud, IV, 86; Elmalılı, VIII.

³ Âlûsî, XXX, (Tefsiru Cuz’i Amme) 7.

⁴ Taberî, Camiu’l-Beyan, XV, 3; Bkz. Ebu’l-Kasım Muhammed ibn’l Cüzey; Kitabu’t-Teshîl. IV, 330; Sâbûnî, 8.

mecaz tarzında geceye elbise denmiştir¹. Siz, hoşlanmadığınız şeylerin açığa çıkmasını istemediğiniz şeylerden ve gözlerden, geceyle gizlenirsiniz². Ebu'l-Leys Semerkandî (375/ ?) için sükunete erdiğiniz bir sükun ve her şeyi örten bir örtü kıldık, diye tefsir eder³. Ebu's-Suud Efendi şöyle der: Çoğunlukla uykunun, geceleyin uyunması nedeniyle Cenâb-ı Allah, karanlığıyla sizi bir giysi gibi örten geceyi bir libas kıldık, buyurmuştur. Belki de elbiseyle murad edilen, uyurken insanın örtüdüğü yorgan vb. şeylerdir. Gecenin elbiseye benzetilmesi gerçekten mükemmeldir. Maksadı gerçekleşmesi itibariyle de tam yerine oturmuştur. Şu halde bir nevi ölüm gibi kıldığı uykuya geceyi mahal, hayat tabir ettiği uyanıklığa da gündüzü mahal kılmıştır⁴.

Şu halde uyku gece uyunduğu için ve bir şeyle örtüdüğü zaman, kişiye, elbise giydi, denildiği için Allah da geceyi bir örtü yaptı, buyurmuştur. Ancak elbise, insanın çirkinliklerini örten her şeye denir. Çünkü eşleri de birbirlerini çirkinliklerden (zina gibi) örtüp men ettikleri için bir elbise gibi koruyucu kılmıştır. Bu kapsamda olduğundan aynı şekilde Allah Teâlâ “Eşeriniz sizin için, siz de onlar için bir elbise (mesâbesinde)siniz” (Bakara, 2/187) buyurdu. Yine Yüce Allah benzetme ve temsil yoluyla takvayı elbiseye benzetmiştir. (A'raf, 7/26) Aynı şekilde korkuyu ve açlığı da temsil ve teşbih yoluyla elbiseye benzetmiştir⁵. “Allah şöyle bir temsil getirir: Bir şehir halkı vardı: Güvenlik ve huzur içinde idi, rızıkları her yerden rahatça ve bol bol geliyordu. Derken onlar Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Allah da onların işlediği suçlar sebebiyle o şehre açlık ve korku elbisesini tattırdı (yani açlıkve korku sanki bir elbise gibi bütün vücutlarını sardı).” (A'raf, 7/112).

Hasılı nasıl ki elbisenin, insanın ayıp, açık ve edep yerlerini örtmek, soğuktan, sıcaktan, haşerelerden korumak gibi bir takım yararları varsa, gecenin de karanlığıyla yabancıardan, düşmanlardan, yırtıcı hayvanlardan gizlemek, insanlara uyku ve istirahat sağlamak, açıktan ulaşılamayacak bir takım gayelere ermek için nice faydaları vardır.⁶

وجعلنا النهار معاشا “Gündüzü bir maişet zamanı kılmadık mı?”

Taberî (310/922) bu âyeti şöyle tefsir eder: “Gündüzü, geçiminizi temin etmek, dünya işlerinizi yürütmek ve Allah'ın fazlından rızık aramak maksadıyla yeryüzüne dağılmanız

¹ Râzî, XXXI, 7.

² Ebû Hayyan el-Bahru'l-Muhît, VIII, 411.

³ Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, III, 439.

⁴ Tefsiru Ebu's-Suud, IV, 86-87; Bkz. Âlûsî, 7.

⁵ Bursevî, IV, 78.

⁶ Elmalılı, VIII.

için aydınlık kıldık. Çünkü gündüz geçimlik kazanmak için ve kulların tasarrufları için bir sebep olduğundan o da bir geçimlik olmuş olur. Ayrıca Mücahid'den de "Gündüzün Allah'ın lutfunu ararsınız, tefsirini nakleder¹. Yüce Allah gündüzü maişet tahsil etme zamanı kılmıştır². Gündüzü Cenâb-ı Allah geçimlik yapmıştır. Kendisiyle yaşanılacak her şey meaştır. Yani Allah Teâlâ, "Gündüzü yaşama ve işlerinde tasaruf sebebi kılmıştır. İbn Abbas'tan gelen tefsir şudur: Allah "fazlından, kereminden ve rızkıdan sizin için ayırdığı nasibinden payınızı gündüzün arayacaksınız, mânasını murad ediyor³. Zamahşeri (538/1143) "Uyanık olduğunuz ve ihtiyaçlarınızı ve kazancınızı temin ettiğiniz maişet zamanı kıldık" diye açıklar⁴. Demek ki âyet bir mastar manasıyla gündüzü bir geçimlik, geçim vesilesi kıldık, demektir. İsm-i zaman itabar edilmesine göre ise çalışma zamanı kıldık, demek olur. İnsanların "Yeryüzündeki dolaşmaları, ihtiyaç ve kazançlarını temin etmeleri gecede değil gündüzde olur⁵. Gündüzü aydınlık, parlak ve aydınlatıcı kıldık ki insanlar, gelip gitme, dönüp dolaşma, kazanma, hareket, ve benzeri tasarruflara güç yetirebilsin⁶.

Allah Teâlâ, tedbiriyle kainatın hareketini canlıların hareketine uygun kılmıştır. İnsana çalışması ve faaliyetinden sonra uyku sırrını ve dinlenmeyi vermiştir. Aynı şekilde kainata, dinlenme ve istirahataya çekilme tamamlansın diye örtücü bir elbise olmak üzere geceyi vermiştir. Gündüz gerçeğini de içinde hareket ve faaliyetin tamamlandığı geçimlik temin etme zamanı olarak tevdi etmiştir. Allah'ın yarattıkları böylece birbirine uyum sağlamıştır. Bu dünya canlılara uygun bir ortam olmuştur. Hem canlılar ve hem kainat birbirine uygun olarak ince bir düzen ve uygunlukla müdebbir bir yaratıcı kudretin elinden çıkmıştır⁷. Çünkü insanın rahatça uyuyabilmesi için vücudunun gece karanlığana ihtiyacı vardır. Rızık kazanabilmek ve çalışıp çabalamak için ise aydınlığa ihtiyaç var. İşte ışığı ve aydınlığı da onun için yaratmıştır. İşte böylesine eşsiz nizamın yaratıcısının aynı zamanda Hakim olduğunu insan ve kainat sisteminin kendisi ispat etmektedir⁸.

¹ Taberî, XV, 3-4.

² Tefsiru's-Semerkandî, III, 439.

³ Bağavî, Meâlimu't-Tenzil, VIII, 3/2.

⁴ Keşşaf, IV, 207.

⁵ Râzî, XXXI, 7; Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali el-Cevzi, IX, 5; Nesefî, IV, 325; Nisâbü'rî, Garaibu'l-Kur'ân, XXVIII, 6; Ebu Hayyan, VIII, 411.

⁶ İbn Kesir, VIII, 303; Sâbûnî, 8-9.

⁷ Seyyid Kutub, XXX, 3805.

⁸ Mevdûdî, Tefhim, VII, 13.

وَبِنِينَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدَادًا “Üstünüze yedi sağlam gök bina etmedik mi?” Araplar evin tavanına sukûfu’l beyt derler. Böylece sema arza tavan olmuş olur. Kur’ân kendi lisanlarıyla onlara hitap ettiği için yedi sağlam (gök) bina ettik buyurdu. Yani ne yarıklığı ve çatlaklığı vardır, günler geceler onu eskitemez¹. Çünkü bu gökler kalındır². شَدِيد kelimesi شديد kelimesinin çoğuludur. Yaratılışı kavi ve muhkem yedi göktür³. İbnul Cevzi (597/1200): “İsyan etmekten sakının ki sonra gökler üzerinize çöker.”⁴ Benzeri bir âyette Yüce Allah: “Göğü korunmuş bir tavan yaptık” (Enbiya, 21/32) buyurdu. Eğer, binâ etmek sözü, Arapçada evin tabanı ve temeli için kullanılır, halbuki tavan üstündedir. O halde Allah nasıl “Yedi sağlam gök bina ettik?” diyor denilirse, biz şöyle deriz: Bina, afet ve bozulmadan tavandan daha uzak olur. Allah “Bina ettik” buyurmakla her ne kadar tavan ise de onun bina gibi bozulmadan çürümeden uzak olduğuna işaret eder. İşte bu lafzin seçilmesinden maksat, bu incelik⁵. Bu âyette, genişliğiyle, yüksekliğiyle, sağlam ve muhkem yaratılışıyla, yıldızlarla süslenmesiyle yedikat gök kastedilmektedir⁶.

Bu âyette zarfın mef’ulden önce getirilmesi, sadece fasılayı gözetmek değil, bilakis gök araştırmalarına teşvik vardır. Çünkü yeri takdim olanın tehir edilmesi gönlü, onu beklemeye, gözlemeye yöneltir.⁷ Bu yedi gök başka yerde seb’a tarâik = yedi yol⁸ diye anılır. İnsanın ve onun yaşadığı arzın göklerle uyum halinde olduğunu gösterir⁹. Onda bir çatlaklık, yarıklık, uygunsuzluk yoktur¹⁰. Gökyüzünde sayısız yıldızlar dolaşır, ama birbirleriyle çarpışmazlar¹¹.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا “(Orada) alev alev yanan bir kandil yaratmadık mı?” Sirac ile Cenâb-ı Allah, güneşi kastediyor. وَهَاجٌ çok çok yanıp tutuşan ve ışık veren demektir. Mücahid ile Süfyan وَهَاجٌ ‘ın, parıldayan, ıpıldayan manasına geldiğini nakletmişlerdir¹². Nuru ve

¹ Tahavî, XV, 4; Sâbûnî, 9.

² Semerkandî, III, 439; Neseî, III, 325; Ebu Hayyân, XIII, 410.

³ Zemahşerî, IV, 207

⁴ Zadu’l-Mead, IV, 5.

⁵ Râzî, XXXI, 8.

⁶ İbn Kesir, VIII, 303.

⁷ Ebu’s-Suud, IX, 87

⁸ Mü’minûn, 23/17; Cin, 72/17.

⁹ Seyyid Kutub, XXX, 3806.

¹⁰ Tefsiru’l-Merağî, XXX, 8.

¹¹ Mevdudî, VII, 14.

¹² Taberî, XV, 4; Semerkandî, III, 439; Ebû Hayyan, VIII, 411; İbnü’s-Semin el-Halabî, X, 650.

sıcaklığı bir arada bulunduran Vehhac'tır¹. Güneşin ışık ve sıcaklığıyla tutuşup parlamasına *توجهت* denir². Bu âyette de *جعل* fiili inşa ve ibda manasıyla yaratma anlamındadır. Bu fiil gerek takrini, gerekse teşrii anlamında yaratma manasına da kullanılır. Buradaki tekvîni yaratmadır. Teşrîi yaratma *بحيرة من جعل الله* ve *منهاجا* gibidir. Allah Teâlâ göklerin yaratılışını bina etmekle ifade edince artık güneşin sirac=kandil olarak o tavana asılması, uygun bir tâkip ve tabir olmuştur³. *سراج* aslında yağ ve fitille yanan kandildir. Onunla bu ışık veren lambaya sirac denir⁴. Parıldayan kandil, güneştir. Yeryüzü ve içindeki canlılara ısı gönderen aydınlatıcı, ışık saçan ve aynı zamanda yer küredeki büyük su kaynaklarını buharlaştırarak bulutlar oluşturan ve bu bulutları yüksek (soğuk) hava tabakalarına ulaştırmada etkili olan güneştir⁵. Yani ışık saçan parıldayan güneş⁶. Bu âyet, güneşi ışık ve ısı vermede son dereceye ulaşmış parıl parıl parlayan bir kandil gibi yarattık, demek istiyor. Allah Teâlâ bu gezegende hayat sırrı yarattı, o da ısı ve ışıktır.⁷ Güneş çok parlak ve çok sıcak olduğu için siraç denmiştir. Güneş dünyaya bu mesafeden daha yakın olsaydı yeryüzü sıcaklıktan kavrulurdu. Yine bu mesafeden uzak olsaydı, her şey soğuktan donar, insan, hayvan ve bitkiler yaşayamazdı. Güneşin belli bir ölçüye göre ısı ve ışık yaymasıyla hem canlılar yaşam için gerekli ortam buluyor hem de sıcaklığıyla buharlaşmaya ve yağmur yüklü bulutlar oluşmasına ve yağmurlara vesile oluyor⁸.

“Taneler, bitkiler ve birbirine sarmaş dolaş olmuş bahçeler (bitirip) çıkarmak için sıkıştırılan bulutlardan şarıl şarıl yağın (yağmurlar) sular indirmedik mi?(indirdik).”

Taberî'nin nakillerine göre *المعصرات* 'ın manası hakkında tevliciler ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbas, İkrime, Mücahid, Katâde ve İbn Zeyd'den musirat'ın rüzgar olduğu rivayetleri gelmiştir. *الرياح فتثير سحابا* âyetine göre rüzgarlar bulut kaldırıyor. Buna göre *المعصرات* , *رüzgarlarla manasına gelmiş olur.*

¹ Beğavi, (Mukatil'den', VIII, 312; İbnu'l-Cevzî, IX, 6; Neseft, IV, 325.

² Zemahşerî, IV, 207.

³ Ebu's-Suud, IX, 87.

⁴ Bursevî, IV, 475.

⁵ Seyyid Kutub, 3806.

⁶ Ebu Bekir Cabir el-Cezâirî, Eyseru't-Tefâsir li Kelami'l-Âliyyi'l-Kebir, V, 502, 1992.

⁷ Tefsiru'l-Merağî, XXX, 9.

⁸ Mevdudî, VII, 14-15.

Diğer bir başka ehl-i tevil ise, bulut veya gök manaları vermişlerdir. Hayız zamanı yaklaşmış fakat henüz hayız görmemiş kız gibi, yağmurla sağılacak şekilde dolmuş fakat henüz yağmur yağdırmamış bulutlardan şarıl şarıl sular yağdırdık demektir. ثجاجا birbiri arkasına fişkıranak akan su demektir. Bu sularla Yüce Allah hem taneli tarım bitkilerini (habb) hem de ot ve çayır nevinden bitkileri (nebât) çıkarmıştır. Allah جنات bahçeler, buyurmuş, meyveler dememiştir. Çünkü söz, bahçeler demekle, o sarmaş dolaş bağların, bahçelerin meyvelerini de ifade etmektedir.

الفاف kelimesinin neyin cemisi olduğu hususunda da Taberi tevil ehlinin ihtilaf ettiğini belirtir. لف , لفيف , in veya لفاء in cemi olduğu söylenmiştir. لف in cemi لف; لف in cemi de الفاف olursa, cem'ul cem' olur. Manasında bir ihtilaf yoktur¹. Zemahşeri الفاف kelimesinin müfredinin olmadığını söyler².

Demek ki mana şöyle oluyor: Yağmur sıkılan bulutlardan bir biri arkasına boşalıp akan bolca yağmur indirdik ki onunla insanlar için pek çok taneli bitkiler, hayvanlar ve diğer canlılar için de otlar, çayırlar vb. şeyler ve ağaçları birbirlerine gümrah bir şekilde sarmaş dolaş olmuş bağlar, bahçeler çıkarıp bitirelim. Allah bunlara kadir olduğunu bildirmekle öldükten sonra diriltmeye de kadir olduğunu bildirmektedir³.

Begavi (516/1122), Ferra'nın (207/822) Mu'sirat'ın "Bulutlar" manasına geldiğini söylüyorsa da biz Ma'âni'l Kur'ân'da böyle bir bilgiye rastlamadık. Diğer açıklamalar Ebul Leys Semerkandi'nin dediklerini nakleder⁴.

Zamahşeri (538/1143) şöyle der: Ayet; من المعصرات okuyup da onu kasırgayla, rüzgarla tefsir etmenin vechi nedir? Halbuki yağmur rüzgarlardan yağmaz, dersen ben de şöyle cevap veririm: Bulutlar teşkil eden rüzgarlar, bulutların memelerinden yağmur akıtır, böylece yağmurun başlangıcı olması doğru olur. Yani Allah Teâlâ rüzgarları gönderir onlar gökten suyu bulutlara taşır. Eğer bu doğruysa, onlardan yağmur indirme de açıktır. ثجاجا çok çok boşalan, yağan demektir. Çünkü bir hadiste "Haccın en faziletlisi, yüksek sesle telbiye etmek ve kurban kanı akıtmaktır anlamında: افضل الحج العج والثج buyurulmuştur.

İbnul Cevzî (597/1200) Zadu'l-Mesîr'de aynı bilgileri verir ve حبا ونباتا için şöyle der:

¹ Taberî, XV, 4-7.

² Zemahşerî, Keşşaf, IV, 208.

³ Semerkandî, III, 439.

⁴ Begavî, Meâlimu't-Tenzîl, VIII, 313.

“Bir görüşe göre حب insanların yediği, نبات da hem insanların, hem de hayvanların yedikleridir der. Ve bunun cumhurun görüşü olduğunu belirtir. Zeccac ise “Biçilen her şey habb=taneli bitkilendir. Hayvanların yediği otlar ve çayırlar da nebattır” der¹.

Fahreddin Râzî (606/1209), Mu’sirat’ı rüzgarlar manasına alanların (من) i ب manasına aldıklarını yani “Biz bulutlar kaldıran, teşkil eden, rüzgarlarla şarıl şarıl sular indirdik” demek olur, der. Çünkü yağmur buluttan yağar. Sapı olmayan bitkilere nebât, taneli bitkilere ise habb denildiğini söyler².

Nesefî (710/1310) Zamahşerî’den özet bir nakilde bulunur. Ebu Hayan (745/1344), İbn Semîn el-Halebi (756/1355) ve İbn Cüzey (741/1340) de benzeri bilgileri verirler.

İbn Kesir de Mu’sirat’tan murad’ın Bulutlar olmasını en zahir görüş olarak belirtir ve şu âyeti buna delil getirir. Rüzgarları gönderen Allah’tır. Rüzgarlar bir bulut kaldırır onu gökte dilediği gibi yayar, onu parçalara ayırır bir de onların arasından yağmurun çıktığını görürsün.” (Rûm, 30/48)³.

Hatib Şirbinî (977/1569) da benzeri şekilde معصرات in rüzgarların yağmur yüklü bulutları sıkıştırdıkları ve yağması yakın olan ve peşinden hemen yağan bulutlar olduğunu söyler. اجز الزرع ekinin biçilme zamanı yaklaştı, geldi demek gibidir. Kızın hayız görme zamanının gelmesi gibi, der. ماء ثجاجا yağmurun çokça yağmasını ifade eder. Allah Teâlâ, müsebbebâtı sebeplere bağlamıştır. Onun için o suyla, otlar, buğday, arpa, pirinç gibi taneli bitkiler ve hayvanların otladığı otlar ve saman bitirmek için yağdırır. Nitekim “Yiyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız” buyurur. Yapraklı taneler ve reyhan gibi bitkiler bitirmek için. الفافا yani çeşitli ağaçları ve yenen bitkileri ve daha başka ağaçları bulunduran الفافا birbirine sarmaş dolaş olmuş bahçeleri bitirir. لفيف in cemi اشراف in cemi شريف in cemi de الفاف dır, der ve daha başka görüşlere de yer verir⁴.

Benzeri bilgiler Ebu’s-Suud’da da var. O, بالمعصرات in من المعصرات şeklinde okunduğunu söyler ki meşhur ve mütevatir kıraatlar arasında böyle bir okuyuş yoktur. حبا kelimesinin نباتا den önce zikredilmesinden onun asıl ve şerefli, değerli olması çıkar. Çünkü insan gıdasının çoğunluğunu taneli bitkiler teşkil eder, der.

¹ İbnu’-Cevzî, IX, 6-7.

² Râzî, XXXI, 9.

³ İbn Kesir, VIII, 304.

⁴ Hatib Şirbinî, Tefsiru’l-Kur’an-ı Kerim, (es-Sirâcu’l-Münîr) IV, 470. Dâru’l-Mârifet, ts. Beyrût.

جنة in aslında mastar bina-i merre olduğunu, hurmalar, sık ağaçlar, dalları birbirine dolaşmış gölgelikli ağaçların kapattığı bahçe olduğunu belirtir. Ferra'dan Cennet'in içerisinde hurma ağaçları olan bahçe, Firdevs'inde içerisinde üzüm bağı bulunan bahçe olduğunu nakleder.

Ferra, الفافا kelimesinin cemiliği konusundaki farklı görüşleri nakleder. Allah'ın bu zikredilen fiillerinde öldükten sonra dirilişin doğruluğuna ve gerçek oluşuna delalet vardır¹, der.

İsmail Hakkı Bursevî (1137/1724) aynı bilgileri nakleder ve وانزلنا من المعصرات ile وانزلنا من السماء ماء arasında zıddiyet olmadığını belirtir. Yağmurun oluşumundan bahseder ve Allah'ın yağmuru bulutlardan indirmesinin gerçekleşen bir hakikat olduğunu, gökten indirmesinin ise sebep olması itibariyle olduğunu belirtir ve Allah ise müsebbibü'l esbab'tır, der. Ebu's Suud'taki cennet ve Firdevs tanımını aynen verir ve şunu ilave eder: Buna da cennet (bahçelerden) kastedilen ağaçlardır, toprağı değildir, der. Bunların Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir olduğunu gösterir, diyerek Ebu's-Suud'dan aynısını nakleder².

Âlûsî (1270/1853) mu'sıratın bulutlar olduğunu söyler. أعصر da hemzenin haynûnet= zamanı gelmek manası ifade ettiğini belirtir. Başka örnekler verir. Müfessirlerin bir çoğu gibi ثجاجا kelimesini izah ederken Âlûsî de افضل الحج العج والشح hadisini zikreder. Yani Hacc'ın en faziletlisi telbiye ile sesi yükseltmek ve kurban kanı akıtmaktır." Yani ثجاجا şarıl şarıl akan demektir. Bu suyla taneli tanesiz bitkileri bitirip çıkaralım diye³. Seyyid Kutub (1386/1966) şu bilgileri ilave eder. Bulutları sıkın, sıkıştıran (âdeti sağan) nedir? der. Sonra şöyle cevap verir: Bazen bunlar rüzgarlardır, bazen hava tabakalarındaki elektrik boşalmasıdır. Bunların ötesinde varlıklara bu etki gücünü veren kudret eli vardır. Tutuşan kandilde ısı ve ışık beraber bulunur. Bunlar güneşte bolca bulunur. O itibarla سراج kelimesi son derece ince ve seçilmiş bir kelimedir. Kainatın planlanmasındaki bu nizamın arkasında tanzim eden bir el, takdir eden bir hikmet, tedbir eden bir irade vardır. Duygularını bu şekilde tevcih eden her insan, bunu kalbi ve duygularıyla anlar. İnsanın duyguları bu yöne yönelir, ilim ve marifette yükselirse, bu düzenden kendisine akılları şaşırtacak, kalpleri hayrete düşürecek ufuklar açılır. Bu sezîş, bütün bunların sırf bir tesadüf olduğunu kabul etmenin münakaşaya değmez boş bir iddia olduğunu gösterir. Aynı şekilde, bu

¹ Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 87-88.

² Bursevî, IV, 475.

³ Âlûsî, Ruhû'l-Me'ânî, Tefsiru Cüz'i Amme, 10-11.

varlık âlemindeki kasıt, irade ve yönetme gerçeğiyle karşılaşmaktan kaçmanın da saygıyı hak etmeyen sırf bir inat olduğunu gösterir.

Bu surede bu gerçeklerin ve sahnelerin aynı şekilde birbiri arkasına gelişi, bu kainatta ince bir nizamın bulunduğunu bildirir, her şeye tedbir ve takdir damgasını vurur ve hakim ve kadir bir yaratıcıyı hissettirir. Kalbe bu hayatın arkasında bir irade, maksat ve bir gayenin bulunduğunu bildiren ve uyaran dokunuşlarla dokunur. İşte buradan bu âyetlerin bağlamı müşriklerin ihtilaf ettikleri “Büyük Haber” le buluşur¹.

Ahmet Mustafa el-Merağî (1400/1980) ise, Mu’sirat’ı, çok çok akan, çokça dökülen yağmur sularıyla sağılan bulutlar olarak tefsir eder. Sonra Cenâb-ı Allah’ın, suyun faydasının önemini ve büyüklüğünü beyan için, “onunla taneler ve bitkiler ve birbirine girmiş bahçeler çıkarıp bitirmek için” (Nebe’, 15-16) buyurduğunu bildirir. Yani suyla kuru topraktan bol bereketler, buğday ve arpa gibi insanların ve hayvanların yiyeceği taneli bitkiler ve canlıların gıdalanacağı bitkiler ve birbirine sarılmış ağaçlı, dallı bahçeler çıkardık, demektir, der².

2.7. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler

Bu mübârek âyetlerden aşağıdaki dersler çıkarılabilir.

1- Cenâb-ı Hak bu âyetlerde sapı olmayan bitkileri nebât, sapı ve başağı olanları da habb, hubûbât yani taneli bitkiler olarak nitelediği gibi, başakları olmayanları da (haşîş) yani ot dediğimiz bitkiler olarak ifâde buyurmuştur. Her ikisi de hem insanların hem de hayvanların yiyeceği şeylerdir. Nitekim Cenâb-ı Allah “Yiyiniz ve hayvanlarınızı otlatınız.” (Tâhâ, 20/54) ve “Sizin ve hayvanlarınızın faydalanması için” (Abese, 80/32) Yani bitkiler hem insanlar hem hayvanlar için gıdadır.

Allah Teâlâ’nın önce taneli bitkileri zikretmesi, beslenmede asıl olduğu içindir. İkinci olarak da daha çok hayvanların ihtiyacı olduğu için diğer bitkileri (nebât) getirmiştir. Bağları bahçeleri (Cennât) daha sonra getirmesi ise, meyvelere ihtiyacın bir zarûret olmaması hikmetine binâendir³.

¹ Seyyid Kutub, fi Zilâl, XXX, 3807.

² Merağî, Tefsiru’l-Merağî, XXX, 9.

³ Râzî, Tefsiru’l-Kebir, XXXI, 9.

2- Bu grup âyetlerde Cenâb-ı Allah kainattaki 9 büyük hâdiseden bahsederek onları yarattığını hem de ilminin, hikmetinin ve kudretinin kemaline delâlet edecek sağlamlıkta ve muhkemlikte yarattığını bildirerek, haşrin de kudretiyle gerçekleşecek mümkün bir olay olduğunu ve bunları düşünen kimsenin öldükten sonra dirilişin de gerçekleşeceğine inanması gerektiğini bildirir¹. Yani Allah Teâlâ bu yaratılanları ba'su ba'de'l-mevti inkâr edenlere delil ortaya koymak için zikredip saymıştır. Demek istiyor ki bu muazzam yaratıkları yaratmaya kâdir olan Allah öldükten sonra insanları diriltmeye de kâdirdir².

3- Bu gruptaki âyetlerdeki istifham-ı takrîrî ve hitab sıgasına iltifât (dönüş), önceki gruptaki âyetlerde zikredilen müşriklerin şüphe ve ihtilaflarından sonra, sayılan gerçeklerin şahitlikleriyle öldükten sonra dirilişin gerçekliği konusunda onları ilzam edip susturma noktasında bir mübalağa san'atı özelliğini ifade eder³.

4- Şu halde Allah Teâlâ verdiği 9 misalle dirilişin hem ilmi, hem kudreti ve hem hikmetinin bir gereği olduğunu göstermiştir. Mesela uyuyup uyanmak öldükten sonra dirilmenin bir örneğidir. Bunu her gün görüyorlar. Cansız topraktan canlı bitkiler taneler çıkarması her zaman göz önünde bulunan olaylardır. Sanki şöyle denilmektedir, bu dış dünyadaki ve kendi nefsinizdeki dirilişin gerçek olacağını çeşitli delalet şekilleriyle gösteren fiilleri biz yapmadık mı? Bunlar dirilişe imanı gerektirmez mi? O halde niçin inkara dalıyor ve bu konuda birbirinize alay ile sorular soruyorsunuz?

5- Bütün bunlar, inkarcıların bunlara kâdir olan zatın dirilişe de gücünün yeteceğini ikrar etmeleri gerektiğini gösterir⁴.

6- Bu muazzam ve muhteşem nizam bir tesadüf ve raslantı eseri oluşmamıştır. Hiçbir şey maksatsız ve hikmetsiz yaratılmamıştır. Her şeyin bir sebep ve hikmeti vardır. Buna başta insan dahildir. Tüm ömrü boyunca salih amellerde bulunup verilen yetkileri hak yolda kullanan bir insanla, ömrü boyu kötü işlerle uğraşan, verilen imkan ve kabiliyetleri boş işlerle harcayan insanın amellerinin karşılığını görmeleri için bir dirilişin olması ve adalet

¹ Nizamuddin el-Hasan b. Muhammed en-Niysâbüri, Garaibu'l-Kur'ân ve Regâibu'l-Furkan, XXVIII, 7; M. M. el-Halebi, Mısır, 1971.

² İbn Cüzeyy, Kitabu't-Teshîl, IV, 330; Hatîb Şirbinî, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerim, IV, 469.

³ Ebu's-Suud, Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 860; Âlûsî, Ruhû'l-Meânî (Cüz'ü Amme), 9.

⁴ el-Merağî, Tefsiru'l-Merağî, XXX, 6.

terazisinin kurulması gerekir, işte bunun için âhiret âlemini ve âhiret muhazesini Kur'ân-ı Kerim sık sık dile getirir, cennet ve cehennem hayatından haberler verir.

7- İnsanların ihtilaf ettikleri bu meselede ölüm saatinde ruh çekilip çıkarılırken tam bir bilgi hasıl olacak ama o zamanki bu bilginin bir faydası olmayacak. Çünkü o gün iş bitmiş, ihtilaf da sona ermiş olacaktır¹.

¹ Ebu Bekir el-Cezâirî, Eyseru't-Tefâsir, V, 502.

BÖLÜM 3: GRUP ÂYETLER (17-20)

ان يوم الفصل كان ميقاتا (17) يوم ينفخ فى الصور فتأتون افواجا (18) فتحت
السماء فكانت ابوابا (19) وسيرت الجبال فكانت سرابا (20)

“Gerçekten (o iyiyi kötüden, haklıyı haksızdan) ayırma günü, tayin edilmiş bir gündür. (17) O gün Sûra üfürülecek siz de grup grup geleceksiniz (18). Gökler kapı kapı açılacak (19). Dağlar yürütülecek, (dümdüz) serap hâline gelecek (20).”

3.1. Kelimelerin İzahı

يوم الفصل : Mümini kâfirden, haklıyı haksızdan, cennetlikleri cehennemliklerden ayırt etme günü yani bunların hesap ve cezalarının görüleceği hüküm ve karar günü demektir. Aynı anlamda Saffat, 37/21’de geçtiği gibi Kur’ân-ı Kerîm’de başka yerlerde de geçmektedir¹. Nitekim Cenâb-ı Allah aynı mânâda “Muhakkak ki karar, hüküm ve ayırma günü, hepsinin topluca buluşacağı gündür.” (Duhân, 44/40) buyurmuştur.

ميقاتا : Allah Teâlâ’nın ilminde ve kaderinde bilinen, ne ileri alınabilen ve ne geri bırakılabilen tayin edilen vakit demektir². Nitekim Taberî de Katâde’den manasını “Allah’ın büyülttüğü, amelleriyle öncekilerle sonrakilerin arasını ayıracağı gün” olarak nakleder³. Mikâd, miâd anlamında zaman ismidir. Vakıt mev’id demektir. Mikdariyet alakasıyla mekân ismi olarak da kullanılır. Mikâtü’l-Hac gibi. Ancak burada özel bir iş için tayin olunan vakit, demektir.⁴

افواجا, فوج kelimesinin çoğuludur. Cemaat, grup, topluluk demektir⁵.

¹ Bkz. Sâd, 38/20; Şurâ, 42/21; Mürselât, 77/13, 14, 38.

² Sâbûnî, Tefsiru Cüz’i Amme, 9.

³ Taberi, XXX, 8.

⁴ Mütercim Asım Efendi, Kâmus Tercemesi, I, 625, Matbaa-i Bahriye, İst. ts.

⁵ Tefsiru’l-Merağî, XXX, 10.

سراب : “Şarap vezninde, şol pularıktır ki ısı günlerde nısf-ı nehar vaktinde ırak sahralarında su gibi görünür. Türkî’de ılgım, salgım tabir olunur¹. Bundan maksat dağların didik didik atılarak dümdüz olacağıdır.

3.2. Kırâat

فتحت fiilini Hamza, Kisâi ve Âsım tahfif ile yani şeddesiz okumuşlar, geri kalan kıraat imamları ise teşdid ile yani şeddeli okumuşlardır. Teşdid ile okuyanlar fiilde çokluk manası ifâde etmiş olur. Göklerin bir çok kapılar hâlinde açılacağını ifâde eder, فكانت ابوابا da bunu gösterir, dediler. Nitekim bu görüşü ومفتحة لهم الابواب “kendilerine bütün kapılar açılacak” (Sad, 38/50) âyetindeki مفتحة kelimesinin şeddeli olması desteklemektedir. Şeddesiz okuyanlar ise “Tahfif ile okuma hem az için, hem çok için kullanılır” demişlerdir². Zemahşeri de aynı kıraat şekillerini verir ve meleklerin inmesi için gökler kapı kapı açılacak, der ve وفجرنا الارض عيونا “Yeri pınarlar hâlinde fişkirttik” “Yerden de pınar pınar sular fişkirttik” (Kamer, 54/12) âyetinin uslûbuna benzeter ve sanki yeryüzünün hepsi fişkiran pınarlar hâline geldiği gibi, gök de tamâmen açılan kapılar hâline gelecek demiştir³. Ebû Hayyan, Cumhurun فتح kelimesini şeddeli okuduğunu söyler⁴.

3.3. İ’rab

يوم daki يوم nin الفصل dan bedel olması caiz olduğu gibi, onun atf-ı beyanı veya اعنى fiilinin izmarı ile mansup yani mef’ul olması da caizdir.

افواجا kelimesi ise تأتون nin fâilinden haldir⁵.

Ukberî يوم الفصل nin ميقاتا den bedel olabileceğini söylemiştir⁶.

¹ Kamus Tercemesi, I, 297-298.

² Tefsiru’s-Semerkandî, Bahru’l-Ulûm, III, 439, ve dipnotu.

³ Zemahşeri, Keşşaf, IV, 218-219.

⁴ Ebu Hayyan, el-Bahru’l-Muhît. VIII, 412.

⁵ İbn Semîn el-Halebî, ed-Durru’l-Masûn, X, 654.

⁶ el-Ukberî, İmlâu mâ Menne bihi’r-Rahman, II, 279.

ابواب وسيرت الجبال فكانت ابوابا da göklerin tamamen kapılar haline geldiği söylendiği gibi, Vahidî'nin dediği gibi gökleri muzaf takdiriyle ذات ابواب yani kapılı bir hale sokulacak, demektir¹.

Ebu's-Suud efendi وفتحت السماء nin ينفخ üzerine atfedildiğini söyler. Siygasının mazi olması tahakkukuna delalet eder, der. فتأتون deki fa'nın fâ-ı fasîha olduğunu belirtir. افواجا halinin delaletine güvenmekten ve son derece çabuk gelişini bildirmek için hazfedilen cümleyi açıklar, der. تىپكى فلفلون البحر بعصاك اضرب فقلنا اضرب بعصاك البحر فانفلق da olduğu gibi, der².

3.4. Belagat

ابوابا de teşbihi belîğ vardır. Yani teşbihin sadece iki önemli unsuru olan müşebbeh ve müşebbehün bih ile yapılmıştır. Benzetme yönü ve edâtı şebah hazfedilmiştir. Yani sura üfürülünce gök açılan kapılar gibi olacak, kapılar hâline gelecek.

Aynı şekilde de سرابا فكانت سرابا dağlar yürütülecek toz duman haline gelip serâba dönecektir. Burada da dağlar ve serap unsurlarıyla bir teşbih-i belîğ vardır.

Cenâb-ı Hak bu mübârek âyetlerde kıyâmette olacaklardan bahsederken çok belîğ bir uslûbla tasvirler yaparak o günün korkunç ve muazzam olaylarını bu kısa âyetlerde dile getirmiş ve konuya uygun bir ifade tarzı kullanmıştır. Âyetlerin akıcılığı, birbirleriyle ahengi, ses ve musiki yönüyle de erişilmez bir icaz ve belagat ortaya koymaktadır. Bu kısacık dört âyette kıyamet ahvali en belîğ şekilde gözler önüne serilmektedir. Göklerin tarrakalarla kapı kapı açılması, dağların parçalanıp savrulurak âdetâ bir serap haline gelmesi bir çırpıda ifâde edilmektedir³.

Dağları, Cenâb-ı Allah bir ses ile bulut dağları gibi darmadağın etmiş, o koskoca muhkem dağlar artık toz duman haline gelmiş ve bir seraba dönmüştür. Sübhânallah ne kâhir kudret!

3.4. Münâsebet

2. grup âyetlerde Yüce Yaratıcı 9 harikulâde olayı gözler önüne sererek kâhir kudretini insanlara hatırlatmıştı. O muazzam kevnî olaylara kâdir olan Allah, insanlara demek

¹ Razî, et-Tefsiru'l-Kebir, XXXI, 11.

² Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 89.

³ Bkz. Tefsiru Ebu's-Suud, IX 90.

istiyor ki, biz, sizi öldükten sonra diriltmeye de kâdiriz. Bu dört âyet kıyâmet ahvâlin-den bahsetmektedir. Yani mahşerde, hesap yerinde muhasebeler görülmeden, cennetlikler cehennemlikler ayrılmadan önceki hallerden bahsediyor. Bundan sonra cehennem ve cehennemliklerden, daha sonra da cennet ve cennetliklerden haber verecek. O grupların durumunu tasvire geçmeden önce kıyâmetin kopuşundaki dünyanın ve göklerin uğrayacakları hallerden bahsetmesi gayet münâsip olmuştur. Onun için yani bu mânâ birlik ve bütünlüğünden dolayı bu dört âyeti (17-20) bir grup yaptık. Bu dört âyet öncesiyle güzel bir münasebet taşıdığı gibi gelecek olan âyetlerdeki konular için de güzel bir giriş ve hazırlık mahiyeti arz etmektedir.

“Sura üfürüleceği gün siz de bölük bölük gelirsiniz” buyururken, muhatap sıgası kullanılmıştır. Muhatap sadece nüzul döneminde yaşamış insanlar değil, çağlara hitâben tüm insanlıktır¹. “Gök açılmıştır...” derken, göğün âfetlerinin yeryüzüne inmesinin önünde hiçbir engel kalmayacaktır, demektir. Dağlar yürütülecek. “Sana dağlardan soruyorlar de ki: Rabbim onları kül gibi ufalayıp savuracak, yerlerini boş ve dümdüz bırakacaktır. Orada ne bir çukur ve ne bir tümsek göremeyeceksin.” (Tahâ, 20/105-107)

3.5. İcmali Mânâ

Cenâb-ı Allah bu âyetlerde vaktini belirlediği, ne öne alınıp ne geri bırakılacak olan kıyamet gününden haber veriyor². Kıyamette olacak kevni değişikliklerden, bozulmalardan bahsediyor. Müşriklerin kıyamete, diriliş ve ahrete inanmadıkları için “Doğruysanız, bu va’ d ne zamanmış?” (Yâsîn, 36/48) dedikleri, kıyamet ve ba’sin vukuu keyfiyetini tafsile giriyor. Birinci surla dünya hayatı bitiyor³. Allah’ın ilminde ve takdirinde kıyametin vakti tayin edilmiştir. Önceki geçen ve sonra gelecek olan insanların diriliş vakti ve onlara gereken karşılık sevap ve ceza’nın vakti belirlenmiştir. İnsanlar mahşer yerinde amellerinin karşılığının belirleneceği mahşer duruşması görülmeden ne ileri ve ne geri bir adım atıp oradan ayrılamayacaklardır⁴. Bunun için Cenâb-ı Allah, kıyamette olacak muazzam olaylardan bahseder. Birinci surla birlikte kıyamet kopacak, gökler yarılacak, dağlar yerinden oynatılıp parçalanacak ve toz duman haline getirilecek yeryüzü hiçbir girintisi, çıkıntısı olmayan dümdüz bir hâle gelecek. İkinci sura üfürülecek insanlar diriltilecek ve bölük

¹ Mevdudî, Tefsiru’l-Kur’ân, VII, 15.

² İbn Kesir, VIII, 304.

³ Tefsiru Ebu’s-Suud, IX, 88.

⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Tenviru’l-Ezhan, Min Tefsir-i Ruhi’l-Beyan, IIV, 476.

bölük mahşer yerine gelecekler. Orada insanların muhasebesi yapılacak, cennetlikler ve cehennemlikler ayrılacak. İnsanlar sırat üzerinden sevk edilecekler. Sırat cehennem üzerine kurulacak. Cennete ulaşabilmek için cehennem üzerine kurulan sırat geçmek gerekir. Artık cennet de cehennem de kendi ehlini beklemektedir.

3.6. Tahlili Tefsir

Allah Teâlâ, bundan önceki grubdaki âyetlerde dünyadaki kevnî icraatlarını delil olarak insanlara ileri sürerken öldükten sonra diriltmeye kâdir olduğunu insanlara gösterdi. Bu grup âyetlerde de kıyamette olacak müthiş olaylardan bahsetmektedir.

Yüce Allah her varlığa bir ömür ve ecel takdir ve tayin ettiği gibi dünya için de bir ömür tayin etmiştir. Bu ömür sonra erince kıyamet kopacaktır. Bir sur üfürülüğü ile kıyamet saati başlayacaktır. Kainat muazzam bir tebeddülâta uğrayacak, gökler kapı kapı açılacak, dağlar atılmış yün gibi darmadağın edilecek, yeryüzü dümdüz edilecek. İkinci sur üfürülecek, mahşer kurulacak, insanlar orada Allah'ın huzurunda hesaplarının görülmesi için toplanacaklar.

Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerim'de kıyamet ve âhiret âlemiyle ilgili pek çok âyet-i kerime vardır. İsrâfil (a.s.) birinci sura üfürünce, Allah'ın diledikleri hariç, hayatta hiç kimse kalmayacak, hepsi ölecek. İsrâfil'e ikinci defa sura üfürmesi emredilecek. Bu sefer de ölenlerden dirilmedik kimse kalmayacak¹. Bu Allah'ın "(İsrâfil tarafından birinci defa) sura üfürülmüştür de Allah'ın dilediği (Cebrail, Azrail, Mikail ve İsrâfil gibileri) müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi ölecektir. Sonra sura tekrar (2. defa) üfürülecektir. Bu defa (kabirlerinden) kalkıp etraflarına bakınıp duracaklar." (Zümer, 39/68)

Birinci surda, dağlar yerlerinden sökülecek, yürütülecek, sonra onlar havada parçalanacak. Allah Teâlâ'nın ifadesiyle serap haline gelecek. Yani dağların varlığından bir şey kalmayıp dümdüz olacak. "Yer dehşetli bir sarsılışla sarsılınca ve dağlar (toz halinde) savrulup saçılınca, artık her şey etrafa dağılan toz duman haline gelecektir." (Vakıa, 56/4-6) Dağların birinci surdan sonra ilk hali, kırılıp parçalanmasıdır, denildi. Nitekim Allah Te-

¹ Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 89.

âlâ şöyle buyuruyor: “Sura ilk üfürülüş üfürüldüğü, yer ve dağlar kaldırılıp da bir çarpılışla çarpıldıkları zaman, işte o gün kıyamet kopmuştur.” (Hakka, 69/13-15). Dağların ikinci halinin atılmış yün gibi oluşudur. Üçüncü hali ise, parçalanıp dağılması ve atılmış yünden sonraki hali hebâ haline gelmesidir. “Artık her şey etrafa dağılan toz duman olmuştur.” (Vakıa, 56/6). Dördüncü durumu da “(Ey Resulüm), sana dağların kıyametteki halini sorarlar. De ki: “Rabbim onların ufalayıp savuracak. Onların yerini dümdüz boş bir halde bırakacak. Orada ne bir çukur, ne bir tümsek göremeyeceksin.” (Tâhâ, 20/105-107) buyurduğu halidir. Beşinci hali ise, rüzgarlarca dağları yerden kaldırıp toz halinde havada savuracağı halidir. Bu da Yüce Allah’ın “Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın, halbuki onlar bulut geçer gibi geçer giderler...” (Neml, 27/88) buyurduğu halidir. Bu gök cisimlerinin bilhassa uzaktan son derece süratle seyrettikleri halde hareketlerinin üzerlerinde bulunanlar tarafından fark edilememesindedir. Altıncı hali: Dağların seraba dönmesi halidir¹.

Kıyamette gökler de açılıp yarılacak ve kapı kapı olacak. Halbuki daha önce *وَبِنِينَا فَوْقَكُمْ* وبنينا فوقكم buyurulduğu gibi yedi sağlam gök idiler hatta onda ne bir çatlaklık ve ne de bir tutarsızlık görülemezdi. (Mülk, 67/3) Kıyamet suruyla birlikte o sağlam gökler de yarılacak. (İnşikak, 84/1; İnfitar, 82/1) Meleklerin inişinde gökten yollar açılacak. “O gün gök bulutlarla yarılıp parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecek.” (Furkan, 25/25) “Gök-yüzü yerinden sökülüp koparıldığı zaman.” (Tekvir, 81/11) O gün gök, yerinden koparılıp sökülecek ve açılacak, hiçbir şeyin kapayamayacağı yollar haline gelecek².

“Sûra üfürüleceği gün siz de bölük bölük gelirsiniz.” Yani bu ikinci surdur³. İnsanlar, grup grup, bölük bölük mahşer yerine gelecekler. Her ümmet kendi imam (önderi) ile gelecek. “Bütün insanları kendi önderleriyle çağıracağımız günü hatırla.” (İsra, 17/71) Orada insanlara amel defterleri verilecek. Amelleri tartılacak. Hesapları görülecek. Herkes dünya hayatında iken önceden gönderdiği iyilik ve kötülüğe göre amellerinin karşılığını görecektir. Bu 18. âyette Yüce Allah, sura üfürüldüğü gün siz de fevc fevc geleceksiniz, buyurarak o günü hem büyütüyor, hem o günden korkutuyor. Yani ikinci defa sura üfürü-

¹ İsmail Hakkı Bursevî, Tenvîru’l-Ezhan Min Tefsir-i Ruhü’l-Beyân, İhtisar ve Tahkik: Muhammed Ali es-Sabûnî, IV, 477.

² Tefsiru Ebu’s-Suud, IX, 90.

³ Âlûsî, Tefsiru Cüz’i Amme, 12.

lecek, siz dirilecek ve kabirlerinizden kalkacaksınız ve hiç oyalanmadan büyük duruşma yerine geleceksiniz¹.

Bu âyette aynı zamanda muhatap siygası kullanılmıştır. Bu sadece o dönemde yaşayan insanların bölük bölük duruşma yerine geleceklerine değil, aynı zamanda “Gelirsiniz” demekle çağlara hitaben tüm insanlığın dirilip mahşer yerine geleceklerinin canlı bir ifadesidir².

3.7. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler

Bu mübârek âyetlerden Cenâb-ı Hakkın kudretinin her şeye yettiği gibi kıyametin kopmasına da gücünün yeteceğini ve öldükten sonra diriltmeye kadir olduğunu anlıyoruz. Ayrıca, insanların bu dirilişle hesap vermek üzere mahşer yerine geleceklerini öğreniyoruz. Ayrıca bu grup âyetler, insanlara âhîret hesap ve sorumluluğunu hatırlatmaktadır. Diriliş ve amellerin karşılığını görme akidesine vurgu yapmaktadır³.

¹ Tefsiru'l-Merağî, XXX, 12.

² Mevdudî, Tefhim, VII, 25.

³ Ebu Bekir el-Cezâîrî, Eyseru't-Tefasir, V, 504.

BÖLÜM 4: GRUP AYETLER (21-30)

ان جهنم كانت مرصادا (21)

للطاغين مآبا (22) لاثين فيها احقبا (23) لا يذوقون فيها بردا ولا شرابا (24) الا حميما وغساقا (25) جزاء وفاقا (26) انهم كانوا لا يرجون حسابا (27) وكذبوا بآياتنا كذابا (28) وكل شئ احصيناه كتابا (29) فذوقوا فلن نزيدكم الا عذابا (30)

“Cehennem pusuda, gerçekten eline düşecek avlarını gözlemektedir (21). Azgınlardan dönüp dolaşıp varacakları yuvalarıdır (22). Onlar çağlar boyu orada kalacaklar (23). Orada ne bir serinlik ne de bir içecek tadacaklar (24). Ancak içecek olarak kaynar su ve irin tadacaklar (25). Bu yaptıklarına tam uygun bir ceza olacaktır (26). Çünkü onlar böyle hesaba çekilmeyi ummuyorlardı. (27). Âyetlerimizi alabildiğine yalan saymışlardı (28). Biz ise, her şeyi tamamiyle yazıp tespit etmiştik. (29) Kâfirlere şöyle denir: “Şimdi yaptığınız kötülüklerin karşılığını tadın, artık azabınızı artırmaktan başka bizden bir şey beklemeyin. (30).”

4.1. Kelimelerin İzahı

مرصاد : مرصد tarassud, terakküb demektir. مرصد da tarik: yol demektir¹. مرصد hem gözetleyen, hem de gözetlenenin ismidir. Bu madde terakkub veya terakkuba hazırlık için konulmuştur. ان ربك لبالمرصاد demek, Allah’tan sığınacak ve kaçacak yer yoktur, yine ancak ona sığınılıp kaçılır, demektir. ان جهنم كانت مرصادا İnsanların cehennemden geçeceğine dikkat çekmedir². Bu kökten مرصد resad yani gözetleme yeri demektir. المرصاد da benzeridir. Gözetlemeye tahsis edilen yere denir³. Demek ki cehennem üzerine kurulan sırat köprüsünden geçecek insanlardan kendi ehlini bekleyip gözetlemektedir.

¹ Cevheri, es-Sihah, II, 474.

² Firuzâbâdî, Basair, III. 76.

³ Ragih el-Isfalanî, el-Müfredât, s. 196.

Adeta pusuya yatmış bir avcı gibi avını beklemektedir. Sanki bir pusu aleti gibi gözetlemektedir.

مآب : مآب , آب , آب¹ den dönecek yer, مرجع demektir¹. آب , آب dönmekten hem mimli mastar, hem ism-i zaman, hem de ism-i mekân olur. آوبة de vezin ve mânâ olarak آوبة gibidir. Şu halde مآب dönüp varılacak yer demektir².

احقاب kelimesinin çoğuludur. 80 senedir. Daha çok olduğu da söylenmiştir. Dehr manası da var. Ahkab ise Duhûr demek oluyor. او امضى حقا da olduğu gibi³. Kamus Tercemesi okyanusta aynı bilgiler yer almaktadır. Mutlak dehr ve zaman manasına da gelir, der. Yıl ve sene manasındadır. Bir görüşe göre yıllara denir. سنون manasına cemi احقاب gelir⁴. Ragıb da احقاب in حقب cemisi olduğuna ve dehr= mutlak zaman, demek olduğunu حقبه nin 80 yıl olduğunu, cemisinin حقب geldiğini söyler. Doğrusunun zamandan müphem bir müddet olduğunu belirtir⁵.

حميم sıcak su demektir. Hamime de aynısıdır. Sıcak suyla yıkanınca استحمت denir. Aslı budur. Daha sonra hangi suyla yıkanılrsa استحمام denmiştir. Hararet şiddetinde yağın yağmura da hamim, denir. Damara da denir. حميمك işine önem verdiği yakınım, demektir⁶. Firuzâbâdi حميم in sıcak su, soğuk su anlamına ezdaddandır, der. ولا صديق حميم : müşfik arkadaş, demektir⁷, der. Hamim şiddetli sıcak su, demektir. Nitekim Allah Teâlâ “Onlara kaynar sudan su içirilecek” buyurmaktadır.⁸ Öyle anlaşılıyor ki حميم su hakkında, kaynar su, demektir.

غساق kökü karanlığa delâlet eder. غسق karanlık demektir. Geceye de ğâsık denir. Müezzîn akşam namazını gece karanlığına doğru tehir edince اغسق المؤذن denir. Müfessirler, غساق in, cehennemdekilerin derilerinden dökülen irin olduğunu söylediler⁹. غساق kokan soğuk, demek olduğu gibi, cehennem ehlinin derilerinden damlayan şey olduğu

¹ Cevherî, Sıhah, I, 89.

² Ragıb, el-Müfredât, s. 30.

³ Cevheri, I, 114.

⁴ Firuzahâdi, Kâmusu'l-Muhit, Mütercim Asım, Okyânûsu'l-Basît fi Tercemet-i Kâmusi'l-Makit, I, 208.

⁵ Ragıb el-İsfahanî, el-Müfredât, s. 126.

⁶ Cevherî, Sıhah, V, 1905.

⁷ Firuzabâdi, Basair, II, 497.

⁸ Ragıb el-İsfahanî, el-Müfredât, s. 130.

⁹ İbn Fâris, Mu'cem, IV, 425.

da söylendi. غسق الليل gece karanlığı demektir¹. Gecenin şiddetli karanlığına غسق الليل demek te olduğu gibi غساق da Cehennem ehlinin derilerinden damlayan irin demektir². Netice olarak غساق müfessirlerin dediği gibi irin demektir.

4.2. Kırâat

– Kırâat imamlarından Hamza لا بئين yi لبئين diye – yani elifsiz olarak- okumuştur. Geri kalan kırâat imamaları ise elif ile لا بئين olarak okumuşlardır³. Manaları birdir.

– غساق kelimesini kırâat imamlarından Hamza, Kisâî, Hafs rivâyetinde Âsım şedde ile غساق okumuşlardır. Geri kalan imamalar ise, tahfif ile yani şeddesiz غساق şeklinde okumuşlardır⁴.

4.3. İ'râb

مرصاد ismi mekân, ism-i âlet veya mübâlağa ismi olmak üzere كانت fiil-i nâkısının haberi olarak mansûbtur⁵.

Yani Cehennem insanın avını bekleyip gözetlediği gibi kendi konukları olarak kâfirleri gözetleyip beklemektedir. Kâfirleri ve facirleri kapıp yakalamak için âdeti pusu mahalli gibidir⁶. مآبا ancak مرصادا 'i tamamlayıcı mâhiyette ondan bedeldir. Binâenaleyh bu da mansûbtur⁷.

مرصادا nin nin sıfatı olması caiz olduğu gibi مآبا nin hâli de olabilir. مرصادا nin sıfatı olan للطاعين , مآبا ye takaddüm edince hâl olmak üzere nasbedilir. Çünkü nekredir. Her iki durumda da bir mahzûf müteallak vardır⁸.

للطاعين , لا بئين de gizli zamirden hal olmak üzere mansûbtur⁹. أحقابا ise لبث in zarfı yani

¹ Firuzabadî, Basair, IV, 133.

² Ragıp el-İsfahani, el-Müfredât, s. 360.

³ Tefsiru's-Semerkandi, Bahru'l-Ulûm, III, 439.

⁴ Aynı eser, III, 440.

⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Tenviru'l-Ezhan, XXX, 477.

⁶ Sâbunî, Safvet. s. 10.

⁷ Râzî, XXXI, 13.

⁸ İbn Semîn el-Halebî, X, 654. Ebu's-Suud, IV, 90.

⁹ Ukberî, II, 176.

mef'ülü fihidir. لا يذوقون فيها بردا cümlesi ibtidâiyye alınınca فيها daki zamir Cehenneme râci olur.

مغساقا حميما و غساقا ise müstesnâdır. İtibara göre bunu müstesnâ-i muttasıl veya münkatı saymışlardır¹. Her ikisi de Cehennemdekilerin içecekleridir. حميم kaynar su غساق ise Cehennemde azap görenlerin yaralarından sızan irindir. جزاء mukadder bir fiil ile mansûb mef'ül-ü mutlaktır².

جزاء nin sıfatıdır. ذاق وفاق و فاقا ifâde eden mübâlağa ifâde eden ذاق وفاق demektir³.

كذبا İmam Ferra'nın belirttiğine göre fasih bir Yemaniyye lehçesidir. Onlar كذبا به كذبا diyolarlar. Bana Yemenlilerden bir köylü Merve tepesinde fetvâ sormak üzere الحلق احب الحلق احب = Sana saçlarını kazıtma mı yoksa kısaltmak mı hoş gelir? dedi⁴. Masdar-ıdır. تكذيبا manasınadır. Mefülü mutlak olmak üzere mensûbtur⁵.

كشيء و كل شيء Muzmar bir fiil ile mansûptur yani mef'ülüdür. احصينا o gizli fiili tefsir edip açıklamaktadır⁶. Buna iştilal denir.

احصينا، كتابا yı tekid eden bir masdar yani mef'ülü mutlaktır. Çünkü saymakla, yazmak aynı mânâ doğrultusundadır⁷.

فلن نزيدكم الا عذابا kısmı onların hesâbı inkârlarının ve âyetleri yalanlamalarının bir sonuç ve müsebbep cümlesi olarak getirilmiştir⁸.

4.4. Belâğat

Cenâb-ı Allah ان يوم الفصل ان ayırma gününü ان جهنم ile başlayan kısımla tafsilatlandırılmaya başlıyor. Gerçekten önce kâfirlerin halini beyana hacet kalmayacak kadar durum açıktır⁹. Cehennem sanki pusuda avını bekleyen bir avcıya veya avını bekleyen bir vahşi

¹ Ebu Hayyan, VIII, 413; İbn Cüzey, Kitabu't-Teshil, IV, 332; Zemahşeri, Keşşâf, IV, 209.

² Âlûsî, Ruhü'l-Meani, XXX, 16.

³ Ebu's-Suud, IV, 91.

⁴ Ferra, Me'ân'l-Kurân, III, 229.

⁵ Ebu's-Suud, IV, 91.

⁶ Ebu's-Suud, IV, 19.

⁷ Ebu's-Suud, IV, 91; Ebu Hayyân, VIII, 415.

⁸ Ebu's-Suud, IV, 91; Âlûsî, Tefsir, XXX, 17.

⁹ Ebu's-Suud, IV, 190.

hayvana benzetiliyor. Cehennem azgın kâfirler için pusuya yatmıştır. Bunda tabî ki azgın kâfirleri tuttıkları inkâr yolundan çevirmek için bir tehdit vardır. Aynı zamanda insanların Cehennemin üzerinden geçeceklerini ifâde eder¹. Binâenaleyh insanlar Cehennemin üzerinden geçmedikçe cennete ulaşamazlar².

لا بئين فيها احقبا orada devirler, çağlar boyu kalırlar demek, kâfirlerin cehennemde ebedi kalacaklarından kinâyedir³. Çünkü bir hukub bitince ötekisi başlamaktadır.

بردا حميما، شرابا، بردا kelimelerinin nekre getirilmesi azabın nevilerini göstermek içindir⁴.

Ebu Hayan el-Endelûsî (749/1348) لا يذوقون kısmı bir kelâm-ı mestenefdir. (Yani yeni başlayan bir cümledir), hal değildir, der. حميما in de müstesnay-i muttasıl olduğunu belirtir⁵.

فاذعابا فذوقوا فلن نزيدكم الا عذابا gaybetten (gaib siygasından) hitap (muhatap) siygasına bir dönüş (iltifat) vardır. Bu da azarlama ve küçük düşürmede bir ilâve vurguyu ifâde eder⁶. Bu nefiyde لن in getirilmesi Allah'ın gazabının son derece ziyade olacağına delâlet eder⁷.

4.5. Münâsebet

Cenâb-ı Allah bu sûrede Mekke müşriklerinin kıyamet, ahiret ve diriliş hakkındaki tereddütlerini, şüphelerini ve Cennet ve Cehennemin varlığına inanamamalarını naklettikten sonra bunların yapmaya kâdir olduğunu gösteren dünyada yaptıklarını bir bir sayarak deliller getirmiş. Allah Teâlâ'nın bu dünyayı yıkıp yeni bir dünya kuracağına onlardan iknâ olmak niyeti gösterenleri iknâ ettikten sonra, kıyametin nasıl kopacağını, mahşer ahvalini anlatması akabinden de ahrette cehennemliklerin ahvâlini tasvir etmesi sırasıyla gerçeğe gayet uygun ve hâlin muktezâsına münâsip düşmüştür.

¹ Bursevî, Tenvir, IV, 477.

² Begavî, Mealimu't-Tenzîl, VII, 314.

³ Tefsiru's-Semerkandî, III, 439.

⁴ Bursevî, IV, 478.

⁵ Bahru'l-Muhit, VIII, 414.

⁶ Sâbunî, Tefsiru Cüz'i Amme, s. 13.

⁷ Ebu's-Suud, İrşâd, IX, 92.

4.6. İcmâli Mânâ

Allah Teâlâ, önceki kısımlarda kullarının dikkatini öldükten sonra dirilmeye delâlet eden açık gerçeklere ve hârika kudret eserlerine çeker. Onların bakışlarını kâhir ve gâlib gelen alâmetlerine çevirdikten sonra, onların ihtilâf ettikleri ve olup olmayacağı hakkında çekiştikleri kıyamet ve ahiret gerçeklerini açıklamaya başlar. Bu delilleri açıklayıp hak ve hakikat ortaya çıktıktan sonra, onlar hâlâ diriliş ve ahiret gerçeklerini yalanlamaya devam ettiklerinden dolayı kıyamet ve ahirette olacak bazı korkunç sahnelerle onların uyarıp korkutur. Sonra onlara o günün büyük bir gün olduğunu ve alışmadıkları ve bilmedikleri pek çok olayların o gün meydana geleceğini açıklar. Sonra Allah'ın âyetlerini inkâr eden ve onlarla alay eden yalanlayıcıların mahşerdeki ve cehennemdeki yerlerini ve hallerini dile getirir. Bu inkârcı Cehennemliklerin dönüp dolaşıp bu azap gayyâsına varacaklarını ve orada uzun çağlar boyu kalacaklarını ve onların hiçbir rahat ve nimet yüzü görmeyeceklerini bildirir. Onların orada Cehennem ateşinden kendilerini rahatlatacak bir şey tadamayacaklarını ifâde eder. İçecek olarak kaynar su ve cehennemliklerin derilerinden sızan irinden başka bir şey tadamayacaklarını haber verir. Bu da onların dünyadaki kötü amellerine uygun düşecektir. Çünkü onlar böyle bir hesap gününü beklemiyor ve umuyorlardı. Bundan dolayı Allah'ın bildirdiği gerçekleri yalanladılar ve türlü türlü isyan ve günahları işlediler. Halbuki Yüce Allah ilim kitabında her şeyi sayıp yazıyordu. Kendilerinden sâdır olan hiçbir şey Allah'ın bilgisinden kaybolmazdı. Onlara yaptıklarının karşılığını eksiksiz verecekti. İşte ayırıcı sözle onlara: “Tadın şimdi, sizin azabınızdan başka bir şeyinizi arttırmayacağız” buyurmaktadır¹. Böylece de olacak.

4.7. Tahlili Tefsir

Allah Teâlâ, müşriklerin inkâr ve ihtilâf ettikleri diriliş ve hesaba kâdir olduğunu gösteren delillerini zikrettikten sonra kıyamet ve ahvâlınden bahsetmişti. Bu kısım âyetlerde de ahirette inkârcıların uğrayacakları azabı gözler önüne sermektedir. Elbette hesaptan sonra amellerin karşılığı gelecektir. Hiç kimsenin yaptığı yanına kalmayacak. Cenâb-ı Hak bu mahkeme-i kübrâda mutlak adâleti tecelli edecektir. Haklı haksızdan ayırt edilecektir. Suçlulara “Bugün siz ayrılın bakayım ey mücrimler!” (Yâsîn, 36/59) denilecektir.

¹ Ahmed Mustafa el-Merağî, Tefsiru'l-Merağî, III, 11.

ان جهنم كانت مرصادا Cehennem pusudadır, her an eline düşecek avlarını gözlemekte-
dir. Cehennem, insanın gaflet anında düşmanını yakalamak için tarassud edip gözetlediği
gibi, kâfir ve azgın konuklarını bekleyip gözlemektedir¹. Şu halde insanlar hesapları gö-
rildükten sonra Cehennemin üzerindeki sırat köprüsünün üzerine sürülecekler. Cehen-
nem ise üzerinden geçeceklerden kendi avını pusuda bekler gibi gözetleyip bekleyecektir.
Mirsâd, mihrab gibi mübalağa anlamında bulunan bir ism-i mekândır. Üzerlerine azab
sözü hak olmuş olanların gözetlendiği yer demektir². Cehennem cennetten önce uğrana-
cak bir geçit yeridir. Müminler sırat köprüsüyle üzerinden geçerek Cennete ulaşacaklar.
Kâfirler ve azgınları haddi aşanlar ise köprüünün üzerinden sapır sapır cehennemin içine
düşecekler³. Nitekim Cenâb-ı Allah: *وان منكم الا واردها كان على ربك حتما مقضيا* Sizden
hiç kimse yoktur ki Cehenneme varmış olmasın. Bu Rabbin katında kesinleşmiş bir hü-
kümdür.” (Meryem, 19/71) buyurmaktadır. Bir de şöyle izah da bulunulmuştur: Cehennem
bir gözetleme yeridir. Orada cehennem bekçisi melekler, kâfirlere azap etmek için onları
gözetleyip beklerler⁴.

لطاغين مآبا : Azgınlar için Cehennem dönölüp varılacak yerdir. Tağî, lüğatte isyanda had-
di aşan demek. Burada kastedilen ise müşriklerdir. Çünkü bundan sonraki âyetler buna
delâlet etmektedir. Şu halde cehennem, dininde inkârla ve dünyasında zulümle haddi aşır
azan kimselerin dönüp varacakları yerdir⁵.

طاغين Orada yani cehennemde onlar asırlar, çağlar boyu kalacaklar. *لطاغين*
deki gizli zamirden haldir. Yani o azgınlar cehennemden hiç ayrılmaksızın orada ikâmet
edeceklerdir. Bu kelimenin *لطاغين* kıratı da vardır. Bu siyga ile *لطاغين* de bulunmayan bir
mübâlağa manası vardır⁶.

أحقابا kelimesi *حقب* kelimesinin çoğuludur. *لطاغين* nin zarfı yani *مف'ül-ü fihi* olmak
üzere mensûptur. Hasan-ı Basrî'den rivâyete göre gayr-i mahdud bir zamanı ifâde eder.
Bazı dilciler onu dehr anlamıyla tefsir etmişlerdir. Her ne kadar *حقب* seksen yıl ola-
rak bildirilen rivâyetler gelmişse de bir hukub geçince, arkasından yeni bir hukuba yani

¹ Sâbunî, Safvetü't-Tefasir, 10.

² Ebu Hayyân, Bahr, VIII, 413.

³ Nesefî, Medarik, IV, 326.

⁴ Ebu's-Suud, IX, 90.

⁵ Bursevî, İsmail Hakkı, Tenvir, IV, 477.

⁶ Âlûsî, Tefsir Cüz'i Amme, (Ruhu'l-Meâni), 14.

seksen yıl başlar ve bu devam eder gider. Bunda kâfirlerin cehennemden çıkacaklarını gösteren bir şey yoktur. Onlar devamlı yani hulûd ile cehennemde kalacaklardır. Çünkü *وما هم بخارجين من النار خالدين فيها ابدًا* (Bakara, 2/168) *ولهم عذاب مقيم* (Beyyine, 98/8) gibi âyetler de buna delâlet eder¹. İbn Mesûd'dan gelen bir rivayette şöyle denir: “Cehennem ehli dünyadaki çakıl taşları sayısınca yıl cehennemde kalıp sonra da çıkacaklarını bilseler sevinirlerdi. Cennetlikler de dünyadaki çakıl taşları sayısınca cennette kalacaklarını bilseler üzülürlerdi”².

لا يذوقون فيها بردًا ولا شرابًا orada cehennemlikler hiçbir serinlik, soğuk ve içecek tatmazlar. Çünkü orası bir azap yeridir. Cehennemin harâretini serinletecek bir soğukluk tatmazlar, susuzluklarının giderecek hiçbir içecek de tatmayacaklardır. Yani cehennemin şiddetli harâretine rağmen kendilerini rahatlatacak ne bir soğuk rüzgâr ne bir gölge bulacak ve tadacaklar ne de susuzluklarını giderecek bir içecek bulabileceklerdir³.

“O cehennemden çıkmak isteyecekler, ama oradan çıkamayacaklar, onlar için kalıcı bir azâp vardır.” (Şûra, 42/45)

برد Arapçada uyku anlamına da gelmektedir. Müfessirler ikinci derecedeki bu manâyı da nakletmektedirler⁴. Arapların atasözlerinde *منع البرد البرء* sözü varmış. Yani “Soğuk beni uyutmadı” demektir. Ama Râzi'nin dediği gibi önceki soğuk manası buraya daha uygundur. Çünkü lafzı meşhur hakikat manasına tevcih mümkünken, garib ve nâdir mecâzi mânaya hamletmenin mânası yoktur⁵.

الا حميما وغساقا : Onlar ancak kaynar su ve irin tadacaklar. Yani onların içecekleri o harâret içerisinde işte sadece budur. Müfessirler Hamim'i kaynar su, Gassak'ı da cehennemdekilerin derilerinden sızan ve akan irinli sudur şeklinde açıklarlar, onların içeceği budur. Hülâsa cehennemliklerin içecekleri kaynar su ve cehennemliklerin derilerinden akan irin, kustumuk, kan ve sair pis ve kokmuş akıntılardır⁶.

¹ Âlûsî, Tefsir Cüz'i Amme, 15

² Bursevî, Tenvir, IV, 478.

³ Tefsiru'l-Merağî, XXX, 13.

⁴ Ebu Bekir Cabir el-Cezâiri, Eyseru't-Tefasir, V, 504.

⁵ Râzi, Tefsir-i Kebîr, XXXI, 14.

⁶ Tefsiru'l-Merağî, XXX, 13.

Bazıları bu müstesnâ-yı, müstesnâ-yı münkatı olarak değerlendirir¹. Yani orada cehennem harâretinden ferahlatacak ne bir soğukluk ve serinlik ve ne de susuzluklarını teskin edecek bir içecek tadacaklar, ancak orada kaynar su ve irin tadacaklar.

جزاء وفاقا : Önceden yaptıklarına ve geçmiş günahlarına uygun ve müvâfık olan bir ceza olarak². Yani o inkârcılar bununla yani kaynar su ve irin içirilerek cezalandırıldılar³. Çünkü bu ceza günah olarak küfürden, azap olarak da ateşten daha büyük değildir⁴.

Onlar bu azabın gerekçesi olarak انهم كانوا لا يرجون حسابا : Onlar hiçbir hesap ummuyorlar, beklemiyorlardı. Onlar dirilişi kabul etmedikleri için, hesaba, amellerin karşılığının görüleceğine inanmıyorlardı ve dolayısıyla böyle bir günden de korkmuyorlardı⁵. Bu inançtaki daha doğrusu inançsızlıktaki insanlar güçleri yettiği her türlü haksızlığı, zulmü, haram irtikâbını işlerler. Çünkü âhîret gününe inançsızlık, yani yaptıklarından bir gün sorguya çekileceklerini düşünmeyen insanlar her türlü kötülüğü yaparlar. Fert ve toplum için en mühim felâket işte budur. Bu hikmetle olsa gerek ki Cenâb-ı Hak bir çok âyet-i kerimede, Peygamberimiz (s.a.s.) de pek çok hadis-i şerifte Allah’a ve âhîret gününe imanı birbirini peşine anmışlardır. “Allah ve âhîret gününe iman ...”

وكذبوا بآياتنا كذابا : Ve onlar âyetlerimizi yalanladıkça yalanlamışlardır. Onları bu zulümlere, kötülöklere sevk eden âmil işte bu yalanlamaları idi. Allah’ın elçileri vâsıtasıyla gönderdiği mesajları inkâr ve elçileri tekzîb etmeleridir⁶.

تكدبوا nin Yemen lehçesi olduğunu söylemiştik. Tef’îl babından كذب ‘nin masdarı تكدبوا geldiği halde Yemen lehçesinde كذابا şeklinde gelirmiş⁷. Manası aynı şekilde mef’ül-ü mutlak olarak te’kittir. Çünkü onlar kesinlikle bir âhîret dirilişine ve hesabına inanmıyor ve bunu şiddetle yadırgıyorlardı. “Bu evvelkilerin masallarıdır.” (Mü’minûn, 23/82-83) “Yine inkâr edenler şöyle dediler: “Parçalanıp ufalandıktan ve çürüdükten sonra, sizin yeniden diriltileceğinizi söyleyen bir adamı size gösterelim mi? Allah’a karşı yalan mı uydurdu yoksa kendisinde bir delilik mi var?...” (Sebe(, 34/7-8) diyorlardı⁸. Bu âyetteki

¹ Zemahşeri, Keşşâf, IV, 209.

² Seyyid Kutub, Zilzal, XXX, 3808.

³ Âlûsî, Ruhü’l-Meânî, XXX, 16.

⁴ Cezâirî, Eyseru’t-Tefâsir, V, 505.

⁵ Cezâirî, Eyseru’t-Tefâsir, V, 504.

⁶ Mevdûdî, Tefhim, VII, 17.

⁷ Taberi, Tefsir, XXX, 16.

⁸ Taberi, XXX, 16.

lafız uygunluğu, şiddetli yalanlamaya ve bu yalanlamada ısrarın şiddetine uygun bir ses çıkarmaktadır¹.

وكل شيء احصيناه كتابا : “Her şeyi biz yazıp saymışızdır.”

Yani Allah Teâlâ “biz her şeyi saydık ve her şeyin adedini, meblağını ve miktarını, derecesini yazdık. Onların hiçbir şeyinin bilgisi bizden gizli kalmaz, buyuruyor. كتابا masdar yani mef’ul-ü mutlak olarak nasbedilmiştir. Çünkü احصيناه kavlinde اثبتناه ve كتبتناه nün masdarı vardır. Sanki şöyle denmiştir. Biz her şeyi tam manasıyla yazdık².

Her şeyi saydık demek, her şey cümlesinden olan onların amellerini sakladık, zaptettik, demektir. كتابا yü tekit eden bir masdardır. Çünkü saymak ve yazmak zaptetmek mânasında müşterektir.³ Biz kulların tüm amellerini biliriz ve onları üzerlerine yazarız, buna göre onlara karşılık vereceğiz: amelleri hayırsa hayır, şerse şer olarak karşılıklarını vereceğiz, demektir⁴. Allah (c.c.) bir harf bile kaçmayacak bir dakiklikle insanların amellerini sayıp yazmaktadır⁵. Bir başka ifadeyle Allah şöyle buyurmuş oluyor: Biz insanların bu dünyada işlediklerini hiçbir tağyir ve tahrife uğramadan sabit bir ilimle bilmekteyiz. Bundan dolayı onlar, kendileri için hazırlanan ceza nevelerini görünce dünya hayatında yaptıkları şeyleri inkâr edemeyecekler. Çünkü biz onların yaptıklarını hiçbir şey yok olmayacak ve kaybolmayacak şekilde sayıp dökmüşüzdür. Onların zihninden kaybolup unutsalar bile bizden kaybolmaz. Cenâb-ı Allah’ın احصاء masdarı yerine كتابا ni kullanması, ilimde kuvveti ifade eder. Çünkü bir kimse konuşan kimsenin hiçbir şeyini kaçırmadan zaptetmek isterse onu yazmaya yönelir⁶.

Allah Teâlâ böyle her şeyi çok dakik bir titizlikle sayıp yazarken, hem tüm hareket ve davranışlarını, sözlerini ve hatta niyet ve düşüncelerini bile kayıtlara geçirirken, bu ahmaklar, istediklerini yapacaklarını, kendilerini bir gören olmadığını ve hesaba çekilmeyeceklerini sanmaktadırlar⁷. Halbuki Allah (c.c.) onların cezalarını vermek için yaptıkları günah ve suçları bir kitapta zapta geçtik, demektir⁸.

¹ Seyyid Kutub, XXX, 3808.

² Taberi, XXX, 16-17.

³ Âlûsî, XXX, 17.

⁴ İbn Kesir, VII, 307.

⁵ Seyyid Kutub, XXX, 3808.

⁶ Tefsiru’l-Merağî, XXX, 14-15.

⁷ Mevdudî, Tefhim, VIII, 30.

⁸ Sâbunî, Safvet, XXX, 11.

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا : O halde tadın bakalım, şimdi artık size azaptan başka bir şey artırmayacağız. Katâde, Abdullah bin Amr'dan: "Cehennem ehline bundan şiddetli âyet inmemiştir" şeklinde bir söz rivâyet etmiştir. Cehennem ehline: "İçinde bulunduğunuz azâbı tadın. Sizin azap cinsinden başka bir şeyinizi artırmayacağız¹. Azabı artırmanın sebebi hesabı inkâr etmeleri, âyetleri yalanlamalarıdır. Bu azabı tatmanın ve onunla emr olunmalarının sebebi son derece açıktır. Denilmiştir ki: "Daha da açık olanı, Allah'ın لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا : "Orada hiçbir soğukluk tatmayacaklar" kavline bağlıdır. Yani "Onlar kaynar suyu ve irini tadınca, onlara denilir ki: "Tadın artık, sizin azabınızdan gayrisini artırmayacağız" Bu yevmü'l-fasl hususunda bir başa kakma ve erhamürrâhimîn olan Allah'tan bir gazaptır. لَنْ ebedilik ifade ettiği için, cehennemlikleri ümitsizliğe düşürmektedir². Onlar ne zaman bir azap çeşidine karşı yardım isteseler, ondan daha şiddetlisi ile imdadlarına yetişilir. Her derece azap şiddetini son derecesindedir. Onlar inkârlarını, yalanlarını, Hz. Peygamber ve ashabına eziyetlerini artırırlardı. Allah da onların bu istihkaklarına göre azaplarını artırır³.

Şöyle bir soru akla gelebilir: Allah Teâlâ kâfirlerin sıfatı, hakkında "Allah onlarla konuşmayacak, Allah onların yüzüne bakmayacak." (Âl-i İmran, 3/77) buyurmadı mı? Burada ise, onlara "Tadın" deyince onlarla konuşmuş olmaz mı? Buna uygun cevap: "Onlara, Allah faydalı ve tatlı bir kelâm ile konuşmayacak" demektir. Çünkü umûmun tahsisi, hele de karine olunca, uzak değildir. Allah'ın "Onlarla konuşmayacak" kavli, Allah'ın onlara fayda vermeyecek ve onlar için bir terazi tutmayacak şekilde konuşmasıdır. Çünkü fayda iyi şekilde konuşmaktan hâsıl olur⁴. İşte bundan dolayı hiçbir değişiklik ve hafifletme olmadan, her türlü ümidi kesen bu kınama gelmektedir. Tadın azabınızı, sizin azabınızdan başka bir şeyinizi artırmayacağız⁵.

Allah Teâlâ sonunda: Ey kâfirler topluluğu, sizin imdat çağrılarınıza karşılık, biz ancak sizin azap üstüne azabınızı artıracamız" diyecek. Onlar her ne zaman bir çeşit azaptan kurtulmak için yardım çağrısında bulunsalar, ondan daha şiddetlisiyle karşılık verilecek⁶.

¹ İbn Kesir, VIII, 307.

² Âlûsî, XXX, 17.

³ İsmail Hakkı Bursevî, Tenviru'l-Ezhan, IV, 479.

⁴ Râzî, Tefsir-i Kelam, XXXI, 19.

⁵ Seyyid kutub, XXX, 3808.

⁶ Sâbunî, Safvet, XXX, 11.

4.8. Âyetlerden Çıkarılan İncelikler

Diriliş ve hesâba inanmayan müşriklere karşı Yüce Allah kıyamet, hesap ve âhiret sahnelerini canlı bir şekilde onların gözlerinin önüne seriyor. Yani olacakları olmuş gibi bildirerek Cehennemi, cehennemlikleri, onların cehennemdeki azaplarını oradaki yiyeceklerini, canlı olarak gösteriyor. Oradan ne kadar çıkmaya çalışsalar da çıkamayacaklarını ve durmadan azaplarının artılacağını bildiriyor. Bununla Allah (c.c.) inkârcıların gerek o zamanda gerek şimdi, akıllarını başlarına alıp inkârı bırakmalarını, tevbe etmelerini, şimdiden pişman olmalarını ve tevbe edip hak yola dönmelerini istemektedir. Çünkü orada zâten pişman olacaklar ama, bu pişmanlık onlara fayda vermeyecektir. Akıllı insan şu geçici dünya için ebedi hayatını hebâ etmez. Çünkü insan ebediyet için yaratılmıştır. Binâenaleyh her gün aramızdan ayrılıp giden ölümler, ebedi bir âleme gidildiğini, dirilişin, mahşerin, hesâbın, kitabın, cennetin, cehennemin hak olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM 5: GRUP ÂYETLER

ان للمتقين مفازا (31) حدائق واعنابا (32) وكواعب اترابا (33)
وكأسا دهاقا (34) لا يسمعون فيها لغوا ولا كذابا (35) جزاء من ربك عطاء حسابا
(36) رب السموات والارض وما بينهما الرحمن لا يملكون منه خطابا (37) يوم
يقوم الروح والملئكة صفا لا يتكلمون الا من اذن له الرحمن وقال صوابا (38)

“Şüphesiz Allah’a karşı gelmekten sakınanlara bir kurtuluş, bahçeler, üzümler, kendile-riyle bir yaşta göğüsleri çıkmış genç kızlar ve dolu dolu kadehler vardır. Orada ne boş bir söz işitirler ne de bir yalan. Bunlar kendilerine: Rabbinden, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbinden, o Rahman’dan bir mükâfat, yeterli bir ihsan olarak verilmiş-tir. Onlar, Ruh’un (Cebrâil’in) ve diğer meleklerin saf duracakları gün ağızlarını açıp söz söyleyemeyeceklerdir. O gün ancak o Rahman’ın izin verdikleri konuşabilecek ve onlar da doğruyu söyleyeceklerdir.” (31-38)

5.1. Kelimelerin İzâhı

المفاز : Bu kelimenin فوز kökünden iki zıt mânası vardır. Birisi necat: kurtuluş, diğeri helâk. مفازا kelimesinde dilciler ihtilâf etmişlerdir¹. Ancak burada طاغين azgınlığın zıddı olarak müttakiler zikredildiğine göre, kurtuluş mânasınadır. Sonraki gelen âyetler de bunu desteklemektedir. Nitekim İbn Manzûr da “Fevz ve necât, arzu ve hayra kavuşmak-tır. Allah Teâlâ burada kurtuluşu gerektiren şeyleri murad etmiştir” demektedir².

Burada مفازا nin bir mimli masdar mı yoksa mekân ismi olarak mı geçtiği düşünülebilir. Yer ismi olması doğru olmamalıdır. Çünkü sonraki حدائق ve اعناب yer ismi değildirler³. Demek ki burada مفازا in masdar fakat isim yerine kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Şu

¹ İbn Fâris, Mu’cemu’l-Mekayisi’l-Luğa, IV, 459.

² İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, V, 392.

³ İbn Manzûr, Lisan, V, 392.

halde mefâz, fevz, necât ve zaferdir. Ne mutlu ateşten kurtulup sevap kazanana manası- nadır. Nitekim العذاب بمفازة من العذاب : “Onların azaptan kurtulacaklarını sanma” (Âl-i İmran, 3/188) âyetinde de aynı anlama gelmektedir¹. فوز kurtuluş hâsıl olmakla hayır elde etmek demektir². Netice olarak مفاز cehennemden kurtuluş ve istediği cennete kavuşma demektir³.

حدائق حديقة (ج) سulu toprak parçasıdır. Görünüşte ve içerisinde su bulunması bakımından gözün çerçevesine benzediği için (حدقه) bu isimle isimlendirilmiştir⁴.

Etrafı duvarlarla çevrilip kuşatılmış, hurma, üzüm vb. ağaçlardan oluşan bahçelere حدائق denir. Etrafı duvarlarla çevrilmezse hadîka denmez, bostan denir⁵.

كواعب lafzı كاعب kelimesinin çoğuludur. كاعب yetişme çağındaki memesi kabaran kızdır. كعب da ayak bileklerinin iki tarafındaki çıkık kemiklere denir (ki bizde mahalli olarak incik denir). Ka'beye de Ka'be denmesi kare şeklinde oluşundandır.⁶ Kızın memesi belir- diği zaman كعبت الجارية denir. Kendisi için كاعب, memesi için كاعب ثدى denir⁷. كاعب memeleri tomurcuklanmış kadın⁸ demektir.

أتراب lafzı ترب 'in cemisidir. TRB iki köktür. Biri toprak ve ondan müştak olanlar. Diğeri de iki şeyin müsavi olmasıdır. خدن , ترب = dost, demektir. Çoğulu, أتراب dir. Başla göğüs kemikleri düz olduğunda göğse تريب denir⁹. Arapların هذه ترب هذه : Şu şunun dengidir, sözü vardır¹⁰. Birlikte yetişip büyüyen yaşlılar, demektir¹¹.

الكأس : Müennes bir kelimedir. Dolu kase demektir. İbnü'l-Arabi içerisinde şarap olma- yan bardağa ke's-kase denmez, demiştir¹². İçilen kap demektir¹³.

¹ Firûzâbâdî, Basair, IV, 219.

² Rağıb, el-Müfredât, s. 387.

³ Taberî, XXX, 17.

⁴ Rağıb, s. 111.

⁵ Taberî, XXX, 18; Ebu'l-Leys Semerkandi, Bahru'l-Ulum, III, 440.

⁶ Cevherî, es-Sihah, I, 213.

⁷ Firûzâbâdî, Basair, IV, 357.

⁸ Râğıb, s. 432.

⁹ İbn Faris, Mekayis, I, 346.

¹⁰ Cevherî, Sihah, V, 91.

¹¹ Rağıb, s. 74.

¹² Cevherî, Sihah, III, 969.

¹³ Firûzâbâdî, Basair, IV, 401.

دهاقا Dolu, ادهقت الكأس ka'seyi doldurdum, demektir. دهاقا dolu kaseler, demektir. ادهقت الماء suyu şiddetlice döktüm, boşalttım, demektir¹. كأسا دهاقا : Dolu kadehler, demektir. Çok suya da دهاقا ماء denir². كأس دهاقا : Doldurulmuş, yani dolu kadehler demektir³. Birbirinin peşinden gelen, takip eden manası da vardır⁴.

لغوا : Aslında serçe ve benzeri kuşların sesleridir. Düşünmeden söylenen boş sözlere denir. Her çirkin söze de lağiv denir. Hazırlanmadan söylenen boş ve lüzumsuz sözlere de lağiv denir⁵.

حسابا : Burada kâfi, yeterli demektir⁶.

5.2. Kıraatler

35. âyette Kisâî كذابا kelimesini tahfif ile yani şeddesiz okumuştur. Geri kalan diğer kıraat imamları كذابا şeklinde şeddeli okumuşlardır.

37. âyetteki رب السموات ve الرحمن kelimelerini Nafi', İbn Kesir, Ebu Amr ve Ebû Ca'fer zamme ile merfu okumuşlardır. İbn Âmir, Âsım ve Ya'kûb aynı kelimelerin her ikisini de رب السموات ve الرحمن şeklinde kesre ile okumuşlardır. Geri kalan İmamlar ise, رب السموات yi kesre ile okurlarken الرحمن yu zamme ile merfu okumuşlardır⁷. Bunlardan başka bazı kıraat farklılıkları öne sürüyorlarsa da onlar şaz olduğu için buraya almadık.

5.3. İ'râb

مفازا : ان te'kid edâtının, muahhar ismidir, mensûbtur.

حدائق : مفازا den bedel-i iştilal veya bedel-i ba'z veya onun beyânıdır⁸.

¹ Cevherî, Sihah, IV, 1478.

² Firûzâbâdî, Basair, II, 612.

³ Râğıb, s. 173.

⁴ İbn Kesir, VIII, 308.

⁵ Râğıb, s. 451-452.

⁶ İbn Cuzeyy, Kitâbu't-Teshîl, IV, 332.

⁷ Şeyh Muhammed Kerim Râcih, el-Kırâatu'l-Aşri'l-Mutevatira fi Hâmişi'l-Kur'ân'il-Kerim, Dâru'l-Muhâcîr, li'n-Neşr ve't-Tevzi', Medine-i Münevvere, 3. Baskı, 1414, h./1994 m.

⁸ Hatib Şirbinî, tefsir, IV, 473; ibn Semîn el-Halebî, ed-Dürü'l-Masun, X, 661.

مفازا Ebu's-Suud efendi üzerine matuftur, onun için mansûbtur¹. Vav ile حقائق : واعنابا den bedel olduğunu söylüyor².

ترب , كواعب in cemisidir, حقائق üzerine atfedilmişti. , كاعب Vav atıf harfi, وكواعب in cemisidir. Sıfattır, yaşları müsavi, yaşıt demektir.

وكأسا : Vav atıf harfi, كأسا matuftur.

دهاقا : كأسا in sıfatıdır. في الحقائق : فيها demektir.

جزاء nin mahzûf müteallakıyla من ربك , tekid edilmiş mef'ûl-ü mutlak, جزاء mastardır, جزاء nin sıfatıdır. Yani جزاء كائنا من ربك demektir³.

ولغوا , ولا كذابا . mansûptur. 'nin meful-ü bihi' dir, لا يسمعون , لغوا

جزاء Te'kid edilmiş mansûb bir masdardır. Yani mef'ul-ü mutlaktır⁴.

ان للمتقين مفازا Şu kuvvette bir ifadedir: Allah Teâlâ muttakileri, Rabbin-den olan bir karşılık ve mükâfat olmak üzere mükâfatlandırdı, demektir.

من رب السموات , عطاء in sıfatıdır. عطاء kâfi manasına حسابا , جزاء den bedeldir. عطاء من ربك den bedeldir.

رب 'ın sıfatı deki رب السموات in deki رب 'nin sıfatıdır⁵. Bu deki رب 'ın sıfatı olabilir.

لا يملكون cümlesi isti'nâf cümlesidir⁶.

رب السموات ve الرحمن şeklinde ikisinin de merfu okunması durumunda muzmar (gizli) bir mübtedanın iki haberi olurlar. Bu durumda ikincinin yani الرحمن nin birincinin sıfatı olduğu da söylenmiştir. Birincinin yani رب السموات nın mübteda, ikincinin yani الرحمن

¹ Tefsiru'n-Nesefi, IV, 327.

² Tefsiru Ebi's-Suud, IX, 92.

³ İsmail Hakkı Bursevî, Tenviru'l-Ezhar, IV, 480.

⁴ Ebu's-Suud, Tefsir, IX, 92.

⁵ Ebu's-Suud, Tefsiru'l-Ebi's-Suud, IX, 92-93.

⁶ Âlûsî, Tefsir, XXX, 19.

nın onun haberi olduğu da söylenmiştir. ولا يملكون bir diğer haber olur. Yahut da birinci yani رب السموات mübteda ikinci yani الرحمن onun sıfatı ve لا يملكون ise haber olur. Ayrıca لا يملكون hal-i lâzimedir de denmiştir. Bir de birincisi mübtedâ, ikincisi yani الرحمن İkincisi mübteda ve لا يملكون ikincinin haberi olur. Ayrıca bu cümle birincinin haberi olur. Arada rabıt mübtedanın tekerrürüyle hâsıl olur. Bu durum bunu kabul edenlere görür. Daha doğru tercih, ikisinin de medih üzere merfu olmasıdır¹.

لا يملكون deki zamir gökler ve yer ehline râcidir. Yani kendiliklerinden Allah Teâlâ ile konuşmaya kâdir olamazlar, demektir². Ata'nın İbn Abbas'tan rivâyetine göre, zamir müşriklere râcidir. Onların Allah ile konuşmaya yetkileri olmadığı açıktır³.

لا يتكلمون yahut لا يملكون Amilinin يوم daki zarfdır, yani mef'ülü fih'tir. Amilinin لا يملكون yahut لا يتكلمون olması caizdir. Zarfı bu iki fiilden birini nasp etmesi uygundur⁴.

صفا : Hal olmak üzere mensûptur. Çok oldukları için melekler saflar halinde dizilecekler, demektir⁵.

5.4. Belağat

ان للمتقين مفازا وجزاء de جزاء من ربك anlamında, te'kid edilmiş mansûb bir masdardır. Çünkü o şöyle demek kuvvetindedir: Rabbinden gelen bir mükâfatla Allah müttakîleri kurtuluşla mükâfatlandırmıştır. Allah Teâlâ'nın, Peygamber (s.a.s.)'in zamirine izâfetle derece derece kemale ulaştırmasından haber veren rubûbiyet ünvanının arz edilmesi, peygamber (s.a.s.)'in şereflendirilmesinin üstünlüğünü ifâde eder⁶.

رب السموات والارض da yine Cenâb-ı Hakk'ın küllî rubûbiyetinin ve geniş rahmetinin zikredilmesinde, mezkûr mükâfatın kaynağına bir işâret vardır⁷.

¹ Tefsiru Ebu's-Suud, IX, 93.

² İsmail Hakkı Bursevî, Tenviru'l-Ezan, IV, 480.

³ Âlûsî, Tefsiru Cüz-i Amme, 20.

⁴ Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhîr, VIII, 416; Âlûsî, Tefsiru Cüz-i Amme, 20.

⁵ İsmail Hakkı Bursevî, IV, 480.

⁶ Ebu's-Suud, Tefsir, IX, 92.

⁷ Ebu's-Suud, Tefsir, IX, 93.

بأخطابا لا يملكون منه خطابا istinaf yani söz arasında yeni başlayan bir cümledir. Cenâb-ı Hakk'ın genel manadaki rubûbiyetinin son derecede büyüklük ve ululuk ve hiç kimsenin gücünün yetmeyeceği şekilde zikredilen ihsan ve bağışındaki bağımsızlığının ifâdesidir¹.

يوم يقوم الروح والملائكة Husustan (özelden) sonra genelin zikri vardır. Rûh yani Cibril (a.s.) meleklerle dâhildir. Bir kere yalnızca, bir defa da diğer meleklerin içerisinde olmak üzere iki kere zikredilmiştir. Bu onun kadrinin büyüklüğüne dikkat çekmek içindir.

احقبا، مآبا، ابوابا، افواجا، الفافا، gibi murassa seciler vardır. Bunlar da Muhassinat-i bedîiye denilen Belâğat'ın Bedi kısmının lafzî güzellikler ifâde eden san'atlarından².

Zamir getirileceği yerde (Mevki-i İzmarda) الرحمن'nin ismen açıktan getirilmesi, konuşma izninin Cenâb-ı Hakk'ın üstün ve yetkin rahmetine bağlı olduğunu gösterir. Yoksa insanların onu hak ettiğine değil. Aynı şekilde önceki (37. âyetteki) الرحمن'nin zikri de Cenâb-ı Hakk'ın tezkiyesinin kaynağının da Kendi rahmeti olduğuna işaret etmek içindir³.

5.5. Münâsebet

Yüce Allah'ın kıyamet ve âhiret gerçeğini yalanlayanların hâlini beyan ettikten sonra, peşinden müttakilerin kazandıkları cennetleri ve içindekileri tasvir etmesi gâyet yerinde olmuştur. Çünkü bu dünyada her şey ikili sistemle devam etmektedir. Hak-bâtıl, mümin-kâfir, cennet- cehennem gibi, her şey çift yönlüdür. Yüce Allah, önceki âyetlerde nasıl cehennemi ve cehennemliklerin oradaki azaplarını gözler önüne sermişse, elbette bu dünyada müşriklerin ve inançsızların baskılarına rağmen Allah'a ve Resulüne iman edenlerin öte dünyada nail olacakları cennetleri ve o cennetlerdeki nimetleri de anlatması gerekir ki bu kıyamete kadar gelecek insanlara bir ibret dersi olsun. Allah Teâlâ müttakilere cenneteki ihsan ve bağışlarından bahsetti ki bunlar insanların bu ebedî nimetlere kavuşmak için gayretlerini kamçulasın. Onların bu cennet nimetlerine kavuştukları gibi, Allah'ın rızasını elde etmek için ona yaklaşma ve tâat yolunda çalışmalarını arttırsın. Yalanlama yolunu seçme temâyülünde olan insanlara da bir sakındırma olsun. Sûrenin bu noktasında bunların zikri çok münasip düşmüştür⁴. Kaynar sular içindeki azgınlığın sahnesinden sonra,

¹ Aynı Eser, aynı yer.

² Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetu't-Tefâsir, Cüz-ü Amme, s. 13.

³ Âlûsî, Tefsir, XXX, 21.

⁴ Tefsiru'l-Merâğî, XXX, 16.

nimetler içerisindeki şirkten ve günahlardan korunanların sahnesinin zikri ne kadar güzel ve uygun olmuştur!¹. Birbirinin mukâbili olan bu iki grubun ve varacakları yerlerin zikri çok yerindedir².

5.6. İcmâli Mânâ

Kur'ân'ın adeti üzere, bu âyetler, kâfirlerin kötü hallerini beyanın peşinden, müminlerin güzel hallerini açıklamağa girmiştir. Yani inkârdan ve kâfirlere yakışacak kötü amel ve suçlardan korunan müttakiler için bir kurtuluş ve arzularına nail oluş vardır³. Allah Teâlâ bu mutlu cennetlikler için hazırladığı şerefleri ve kalıcı nimetleri haber verir. Bu takva sahipleri için içerisinde türlü meyvelerin bulunduğu bahçeler, bağlar, göğüsleri tomurcuklanmış her dem aynı yaşıt kızlar, dolu dolu kadehler var.

O cennetlerde onlar boş lakırdı, yalan, bühtan, sövme vb. gereksiz kötü sözler işitmeyecekler. Bu tür şeylerle kulakları rahatsız etmemek de insanlar için bir nimettir veya şereftir. Bunlar Rabbimizden bir güzel karşılık ve yeterli bir bağış olacaktır⁴. Mahşerin dehşetinden dolayı o gün kimse ağzını açmaya cesaret edemeyecek ve Allah'ın adaletine müdahale edemeyecektir. O gün Rûh ve diğer melekler saf saf dizilecekler. Allah izin vermedikçe hiç kimse şefaât için konuşamayacaktır. Çünkü orada konuşmaktan şefaât için konuşma kastedilmektedir. Şefaât için de iki şart vardır: 1. Rahman olan Allah kime kim için şefaât izni veriyse ancak o konuşabilecektir. 2. Şefaât eden kimse, doğru şeyler söyleyecek. Ayrıca şefaât edilen kimsenin de mümin olması, kâfir ve âsi olmaması gerekir⁵.

5.7. Tahlili Tefsir

Şirkten ve günahlardan korunan müttakiler için bir kurtuluş ve arzusuna kavuşma veya kurtuluş yeri olan cennet vardır. Müfessirler مفازا kelimesinin masdar, ism-i zaman ve ism-i mekan oluşuna göre değişik takdirlerle farklı mânâlar vermişlerdir. Zemahşerî "Me-fâz, sonra gelen müjdelerle tefsir edilmiştir." der. "Onlar da içerisinde çeşit çeşit meyve

¹ Seyyid Kutub, XXX, 3808.

² Burhaneddin Ebu'l-Hasen İbrâhim bin Ömer el-Bikaî, Nazmu'd-Durer fi Tenasûbi'l-Ayati ve's-Suver, XXI, 209. Haydarabad, Hind, 1404-1984.

³ İsmail Hakkı Bursevî, IV, 480.

⁴ Mevdûdî, Tefhim, VII, 16-17.

⁵ Mevdûdî, Tefhim, VII, 18.

ağaçları bulunan bahçeler, bağlar, üzümler, göğüsleri kabarmış yeni yetişen kızlar ki bunlar aynı yaşadılar, dolu dolu kadehler vb. şeyler” der¹.

Fahredden Razî “Bence mefâzen’in, “İsteğini elde etmek, manası, azabdan kurtuluş manasından daha uygundur. Çünkü helâkten kurtulmak lezzet ve hayrı elde etmeyi gerektirmez. Zevk, lezzet ve hayır kazanmak ise helakten kurtulmayı da gerektirir. O halde muradına nail olmalı mânası daha yerinde ve uygundur², der. Bundan sonraki kısımlar sanki onların nail olmak istedikleri ni’metleri sayar, tefsir eder.

Âyetlerin siyakı yine öldükten sonraki dirilen insanların iyi veya kötü varacakları âkıbeti haber vermektedir. Önceki kısımda Cehennemdekilerin halini bildirmişti. Burda da Cennetlikleri, cennette kavuşacakları nimetleri ve zevkleri gözler önüne sermektedir³.

Cehennem azgınlara gözetlendiği ve sığındığı, kurtulamıyacakları ve geçip gidemeyecekleri yer olunca, muttakiler de bahçeler ve üzüm bağlarıyla temsil edilen bir kurtuluş ve güzel sonuca kavuşacaklar. Özellikle üzümlerin zikir ve ta’yin edilmesi, muhatapların tanıdıkları şeylerden olmasındandır. Henüz yeni yetişen ve göğüsleri çıkmış genç huriler ve yaşca ve güzellikte tamdırlar. Kadehlerde içecek doludur⁴.

Onlar cennette boş ve yalan söz işitmeyecekler. Orada birbirlerini yalanlamada olmayacak. Onlar amellerinin hesabına göre Rabb’inden bir bağış olan ulvi mükâfat ile karşılaşacaklardır⁵.

Hülâsâ, Allah’ın haramlarından korunmuş ve cezasından korkanlara, Allah’ın naim cennetlerinde büyük şeref ve sevaplar verilecektir. Bu kazancın sonraki âyetler âdeti tefsirini yapmaktadır. Hurmaların, üzümlerin ve çeşitli ağaçların bulunduğu surla çevrilmiş bahçeler olacak. İçinde çok lezzetli üzümler, canlar çekecek, gözler aydınlığı meyveler. Hep bir yaşıt bekar, göğüsleri kabarmış huriler. Bunların ahiretteki mahiyetlerini bilmesek de, uhrevi âleme mahsus nimetler olduğuna inanmaktayız. Lezzet ve keyf ifade eden, içenlere cennet şarabı dolu kadehler vardır. Ama cennetlikler ondan içtikleri zaman sarhoş olma-

¹ Zemahşerî, Keşşaf, IV, 210.

² Fahreddin Râzî, et-Tefsiru’l-Kebir, XXXI, 20.

³ Ebû Bekir el-Cezairî, Eyseru’t-Tefasir, IV, 505-506.

⁴ Seyyid Kutub, Fi Zilâl, XXX, 3808.

⁵ Ebu’s-Suud, Tefsir, IX, 92.

dıklarından boş ve yalan söz söylemeyecekler. Çünkü bu içeceklerden içenlerin dünyada şarap içenler gibi, sinirleri bozulmayacak, akılları karışmayacak. Bu içecekler başağrısı da yapmayacak. Muhlis ve sadık kimselerin vicdanları lağiv-boş söz ve yalandan elem duyar. Allah Teâlâ çeşit çeşit nimetleri zikredince, bunların dünyadaki cennettekliklerin amellerinin karşılığı ve Allah'ın kendilerine bir lütfu olduğunu açıkladı da şöyle buyurdu. “*Bunlar Rabbinden bir mükâfat ve kâfi bir ihsandır.*” Yani Allah bunlarla onları mükâfatlandırdı ve onlara lütuf ve ihsanıyla kâfi ve yeterli bağışta bulundu¹.

O gün, onca değerlerinin büyüklüğüne ve derecelerinin yüksekliğine rağmen melekler bile, Rablerinin azametinden ve celâlerinden dolayı O'nun huzurunda konuşamayacaklar. Ancak, Rabb'leri kendilerine izin verdikten sonra konuşabilecekler. Konuşunca da doğrusunu söyleyecekler.

Ayetin bu tarz ifâdelerinde Rabb'lerine yakınlıklarına rağmen, hiç kimsenin kimseye şefaati edemeyeceğine ve kimsenin bağışlanmasını talep edemeyeceğine de bir delâlet vardır. Bu ancak Allah'ın izninden sonra olabilecek. Zaten de sözü, şefaati kabul edilecek olanlara izin verecek. Çünkü o da doğruyu söyleyecek. Bu da ancak izin verdiği kimseler için bir çeşit şereflendirme olur. O'nun iradesine kimse tesir edemez².

¹ Merağî, Tefsiru'l-Merağî, XXX, 14-15.

² Tefsiru'l-Merağî, XXX, 19

BÖLÜM 6: RUP ÂYETLER (39-40)

ذَٰلِكَ الْيَوْمِ الْحَقِّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَا (39) إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ
يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (40)

“İşte bu gerçek olan gündür. Artık dileyen Rabbine varan bir yol tutar. O’na sığınır. Biz gelmesi yakın bir azab ile sizi kesinlikle uyardık. O gün herkes hayatında önceden yaptıklarına bakacak ve kâfir de “Ah ne olurdu, keşke toprak olup gideydim” diyecek.” (Nebe’, 78/39-40)

6.1. Kelimelerin İzâhı

حق : Aslı, kapının ayağının sövesine uygunluğudur. Mutabak, muvâfakat, demektir¹. Hikmetinin gereğine göre bir şey yaratana, hikmetin gereğine göre yaratılana, itikatta da vakiya uygun olana denir. Şu halde söz ve fiil olarak gerekene gerektiği vakitte ve gerektiği miktarda uyan şeye denir². Bâtılın zıddıdır. Gerçek ve doğru olan şeydir³.

الخطاب : Karşılıklı konuşma, mukaleme.

الروح : Cebrail aleyhisselâm.

المآب : Dönüp varılacak yer, sığınak.

الانذار : Meydana gelmeden önce istenmeyen bir şeyi haber vermek, demektir.

المرء : Erkek olsun, kadın olsun insan, demektir.

ما قدبت يدها : İki elinin öne sürdüğü, yani dünya hayatında yaptığı şeyler, demektir⁴. Çünkü işlerin çoğu iki elle yapılır.

¹ Firûzabâdi, Basair, II, 484.

² Râgıb el-İsfahâni, el-Müfredat, s. 125.

³ Ahteri, Mustafa b. Şemseddin Karahisari, Ahteri Kebir, I, 310, İstanbul, 1309.

⁴ Tefsiru'l-Meraği, XXX, 18.

6.2. Kırâatler

el-Bahru'l-Muhît Sâhibi Ebu Hayyan el-Endelûsî Cumhuri, ألمرء kelimesini mimin fet- hası ile (المرء) şeklinde okuduğunu, İbn Ebî İshak'ın zamme ile المرء şeklinde okuduğu- nu, Ebû Hâtim'in bunu zayıf bulduğunu bildirir. Bunu zayıf olarak nitelemek gerekmez. Çünkü bu kelimedede mim'in harekesi başında hemzenin harekesine uyan bir lehçedir, der. Araplar İrâb'a göre مرء, مرء, مرء veyahut مرء şeklinde söylerler¹, der.

Bu son gurub âyetlerde kırâate dair, kırâat ve tefsir kitaplarında başka bilgiye rastlama- dık, ancak umum Kariler كنت 'nün tasını ترابا'nın tasına idgam etmezler. Çünkü fail haz- fedilmez. İdgâm hazfe benzer².

6.3. İ'râb

ذلك uzak için olan ism-i işarettir. ذلك اليوم الحق : O günün oluşu ve varlığı hakdır, de- mektir.³ Bu durum ذلك mübteda اليوم müşarûn ileyh, الحق da haber olur. Demek ki o, kı- yamet ve diriliş gününün vukua gelmesi gerçektir, sabittir⁴. ذلك mübteda, اليوم haber ya- panlar da vardır. Bu durumda الحق اليوم, الحق kelimesinin sıfatı olur. ذلك mübteda, müşarûn ileyh kabul edilen اليوم ism-i işareten bedel veya aff-ı beyan sayılan الحق haber olur⁵.

شاء'deki fâ, fâ-i fasiha'dır. Mahzûf şartı açıklamaktadır. شاء fiilinin mef'ûlü mahzu- fadur. Çünkü cevabı ona delalet etmektedir. الى ربه'nin müteallakı مآبا'dır. Müteallıklar (harfi cerrin, bağlı olduğu kelime), önce zikredilmesi gerekirken burada مآبا kelimesinin sona kalması, bir, ona önem verildiği, ikinci olarak da, fasılaya riayet edildiği içindir. Sanki şöyle denmiş gibidir. İş, zikredildiği şekilde şüphesiz gerçekleşecek olunca, artık yüce şanı zikredilen Rabbinin sevabına dönmeyi dileyen kimse, bunu iman ve taatla ya- par, gerçekleştirir⁶.

Abd b. Humejd, Abdürrezzak ve İbnu'l-Munzir'in Katâde'den rivâyetine göre مآبا ke- lime سبيل = yol mânasına gelmektedir⁷. Ama ekseriyet birinci mânayı yani مآبا = مرجع

¹ Ebu Hayyan, el-Bahru'l-Muhit, VIII, 416.

² İbn Semîn el-Halebi, X, 666.

³ Ebu Hayyan el-Endulusi. Aynı eser, aynı yer.

⁴ Nesefî, Medarik, IV, 328.

⁵ Âlûsî, Ruhû'l-Meânî, (Tefsiru Cüz'i Amme), XXX, 21.

⁶ İsmail Hakkı Bursevî, IV, 481; Âlûsî, 8Aynı eser, aynı yer).

⁷ Taberî, XXX, 25.

yani dönüş yeri anlamını tercih etmişlerdir. ما بالى ربه Rabbine dönüşten murat bir mu-
zaf takdiriyle الى ثواب ربه demektir. Çünkü Rabbinin zatına dönüş muhaldir. Kimsenin
Rabbinin zatına dönmesi irade dahilinde değildir. Şu halde ister istemez insanlar âhirete
varacaklardır. İnsanların meşietine (iradesine) bırakılan Allah Teâla'nın sevabına dön-
mektir. Zira kul, iman ve itaât hususunda irâde sahibidir. Bunun dışında sevap yoktur¹.
عذابا ينظر المرء يوم'deki يوم sıfat olan gizli bir kelimenin zarfıdır. Yani meful-u fihi'dir. عذابا
ينظر المرء يوم'nin bu da kıyamet gününden başkası değildir. Aynı şekilde bu يوماً'nın
عذابا'den bedel veya عذابا'nın sıfatı olan قريبا'nın zarfı olduğu da söylenmiştir². Bunlar
farklı i'rab tercihleridir.

ما قدمته'deki (ما) soru için olan (ما) olabilir. Kendisinden sonraki قدمت ile mansubdur,
yani soru ismi olduğu için öne geçirilmiştir. Şöyle demek oluyor ينظر المرء أي شيء قدمت
يداه "Yani bugün kişi, iki eliyle önceden neyi, hangi şeyi, ameli gönderdiğine bakar" an-
lamındadır³. Arapçada iki elin takdim ettiği ifadesinde, Taftazani'ye göre tağlib (galip
getirme) uslûba vardır. Çünkü işlerin çoğu iki elle yapılır⁴.

Aynı الذى (ما) manasına ism-i mevsûle yani mevsûle olabilir. Bu takdirde örnek: يَنْظُرُ fiili
ile mansub, yani onun mefulü olur. Takdiri şöyle olur: ينظر المرء الى الذى قدمت يداه
O gün kişi elleriyle önceden yapıp gönderdiği şeye (ameline) bakar, demektir. Bu takdirde
iki hazif söz konusudur: Birincisi; قدمته demek olan âid zamiridir. İkincisi; ما ينظر الى
daki الى harficerrî. Her iki hazif de câizdir. و ينظر ما قدمت , و ينظر الى ما قدمت yerine kâim
olur. Sonuç olarak mana, kişi o gün hayır veya şer yaptıkları amellerine bakacak.

6.4. Belâğat

Kıyâmet günü için uzak ism-i işâreti ذلك nin kullanılması, onun yerinin uzaklığı, merte-
besinin büyüklüğü ve derecesinin yüceliğini ifâde içindir⁵.

الى ربه kelimesine müteallikdir: الى ربه 'nin öne geçmesi, ona önem verdiği ve fâsı-
laya riayet içindir.

¹ Âlûsî, XXX, 21.

² Âlûsî, Aynı eser, 22.

³ Râzî, XXX, 25; Ebu Hayyan el-Endulusî, VIII, 416.

⁴ Âlûsî, Aynı eser, 22.

⁵ Hatib Şirbini, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerim, IV, 472.

Cenâbı Hakkın kendisinden انا انذرناكم şeklinde cemi zamiri ile bahsetmesi, kendi zatındaki azametinden dolayıdır¹. Ululuk bildiren cemi'dir.

Cenab-ı Hakk'ın âhiret azâbını yakın azâb olarak ifade buyurması gerçekleşmesinin kesin olmasından ve Cenâb-ı Hakk'a nisbetle zamanda uzaklık-yakınlık fark etmediği içindir. Onlar onu uzak görseler bile, onu yakın olarak göreceklerdir². Nitekim Cenâb-ı Allah "Onlar onu (kıyâmeti/azabı) uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görüyoruz" (Meâric, 70/67) buyurur. Her gelecek yakındır.

âyetinde, ziyâde bir yergiyi ifâde etmesi için zamir yerine zâhir (kâfir) ismi konmuştur³.

Kur'an gâyet beliğ bir uslûb ile, kıyâmetin ve öldükten sonra dirilişin, hesap ve kitabın, birbirlerine soracak ve ihtilaf edecek hiçbir yanının bulunmadığını anlatır, uyarır. İnsanları bu güne karşı uyuşukluktan uyandırır. O uzak değildir. Cehennemde sizi gördüğünüz şekilde gözleyip beklemektedir. Dünyanın tümü kısa bir yolculuktur ve az bir ömürdür. Kişi ameline bakacak da, kâfir olan "Nolaydı keşke toprak olup gideydim" diye üzüntüsünü, sıkıntısını ve pişmanlığını dile getirecektir. İnsan böylece yok olmayı, bir hiç olmayı temenni edecektir⁴.

6.5. Münâsebet

Bu son âyet gurubu, Cenâb-ı Hakk'ın önceki âyetlerdeki bildirip, isbât ettiği, insanların birbirlerine soruşturup durdukları ve ihtilâf ettikleri diriliş ve hesap gününün gerçek olduğunun âdetâ bir tekmilesi⁵ ve bu hususta Yüce Allah'ın moda tabirle son noktayı koymasındır. Allah Teâlâ'nın geçen kesitlerde, azgınlığın ve müttakilerin amellerinin karşılığını tafsilatlandırdıktan sonra, son bir hülâsa yaparak Cenâb-ı Hakkın huzurundaki duruşma ile sûreye son vermesi çok yerinde ve münasib olmuştur. Çünkü artık bu âhiret sahnesinde iyiler de, kötüler de melekler de Rûh da Yüce hükümdar Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda seslerini kısmış sonucu beklemektedirler. Cenâb-ı Hakk'ın hükmü yerine getirilmekte ve getirilmiştir.

¹ A.g.e., aynı yer.

² Ebu's-Suud, Tefsir, IX, 94.

³ A.g.e., IX, 95.

⁴ Seyyid Kutub, Fizilâl, XXX, 3809.

⁵ Seyyid Kutub, xxx, 3808.

6.6. İcmaili Mânâ

Yüce Allah, müşriklerin ihtilâf ettikleri öldükten sonra diriliş ve hesâba çekilme gerçeğini dünyada yarattıklarını insanlara delil göstererek isbat etmiştir. Peşinden iyileri kötülerden ayırma (fasıl) günün gelişini göstermiştir. İnsanların cehennemde nasıl bir azaba tabi tutulacaklarını tasvir etmiştir. Bu örnek birçok sürede benzeri şekilde gösterilir. Daha sonra da inkârdan ve günahlardan korunan müttakilerin öteki dünyada nâil olacakları nimetlerin bazılarını sayar/döker.

Son bir bağlama ve insanlara bir tenbih olmak üzere, Yüce Allah bu günün bir gerçek olduğunu ve o günde Cibril ve diğer meleklerin saf saf Cenâb-ı Hakk'ın huzurunda duracaklarını, O'nun izni olmadan konuşamayacaklarını, konuşmasına izin verilenlerin de ancak doğru söyleyeceklerini bildirir. Tüm bunlara rağmen insanların dünyada irade, ihtiyar ve tercih sahibi olduklarını Kur'ân'da pek çok yerde belirtildiği gibi insanların bu irâde ve tercihlerini kullanmada iki gurup teşkil ettiklerini, bir gurubun Allah'dan uzak sonu ateşe varan bir yol tuttuklarını, diğer gurubun ise Allah'a yakın olmayı, ona dönüşü ve sığınmayı tercih ettiklerini ve bunun neticesi olarak da birçok şerifli derecelere ve cennetlere nail olduklarını bugün olmuş gibi mâzi siygasıyla bildirir. Çünkü o Yüce Rabb'in bildirdikleri aynıyle gerçekleşecektir. Nitekim Cenâb-ı Zül-Celâl, o gün "Biz sizi yakın bir azâb ile korkutmuştuk" buyurarak o günün yakın olduğunu ifade buyurur. Birçok âyette kıyâmetin ve ahiretin yakın olduğu bildirilir. Her gelecek yakındır gerçeğini su gibi akıp giden zaman göstermektedir. Nitekim Cenab-ı Mevlâ, "Onlar, onu uzak görüyorlar; ama biz onu yakın görüyoruz." (Meâric, 70/7) buyurur.

Sonra tekrar inatçı inkarcılara inatlarının âkıbetini bildirecek insanların elleriyle dünyadayken yaptıklarına bakacağını ve kâfirlerin iç geçirerek "Nolaydı, keşke ben de toprak olaydım (40) diyeceklerinin faydasız bir pişmanlık sahnesi halinde dile getirir¹.

6.7. Tahlili Tefsir

ذلك اليوم الحق : O gün gerçektir, haktır demek, olacaktır vakidir, demektir. Çünkü Hak'ın zıddı batıldır. Bâtıl ise hakikatsız, boş, esassız, hiç, aslı astarı olmayan şey, demektir. Kıyamet, diriliş ve âhiret ise kesin olacaktır. Ayrıca, o gün için ذلك uzak ism-i işaretinin

¹ Tefsiru'l-Meraği, XXX, 18.

kullanılması o günün dünyadan görünüşünün uzak, derecesinin büyük ve değerinin ulu-
luğundandır¹.

İmam Fahreddin Razî bu güne Hak denilmesini üç bakımdan izâh eder:

1. O gün hak ve hakikat tamâmiyle ortaya çıkacak; bâtil tamâmen parçalanıp yok olacak (yani yokluğu, hiçliği ortaya dökülecek). Bu mânâda kâmil olduğu için o güne hak denmiştir. Tıpkı bir insanda çok hayır bulununca ona: “Falanca tamamen hayırdan ibarettir” denildiği ibi. Ayrıca dünya hayatının batılı, hakikatinden daha çoktur.

2. Hak sâbit ve varlığı mevcûd olan, demektir. Bu mânâda “Allh hakdır” demiş. Yani onun için fenâ: Yokluk caiz değildir. Aynı şekilde kıyâmet günü de gerçek olacaktır.

3. O gün, gün denilmeye lââyık gündür. Çünkü o günde sırlar ortaya dökülecek, gizlilikler açığa çıkacaktır. Ama dünya günlerinde halkın durumları gizlidir, onda ahvâl bilinmez².

فمن شاء اتخذ الى ربه مآبا “Artık dileyen Rabbine bir dönüş yolu tutar.”

Âyetin bu ifadesinde Ebu Hayyan el-Endulûsi bir korkutma ve tehdit manası bulur³. Bazıları da bunun bir terğib ve teşvik olduğunu belirtirler.⁴ İnsanlar seçimlerinde serbesttirler.

انا انذرناكم عذابا قريبا “Çünkü biz kesinlikle sizi yakın bir azabdan korkuttuk.” Ona karşı sizi uyardık. Âyetteki “yakın azâb” âhiret azâbıdır. Âhiret azâbına yakın azab denilmesinin tahlili hususunda; 1- Vukuunun kesin olmasından, 2- “Her gelecek yakındır” gerçeğinde bütün müfessirler müttefikler⁵.

Bazıları şöyle sorabilir: 1400 yıl önce nâzil olan bu âyet, bundan sonra da daha ne kadar geçeceği bilinmezken âhiret azabına “yakın azâb” demektir. Bunu nasıl anlayacağız? Mevdûdi bunu şöyle cevaplıyor: İnsan öldükten sonra ruh halinde yaşar (yani bedeni çürür). Orda zamanın bir anlamı yoktur. Kıyâmet günü kalktığı zaman kendisini uykudan kalkmış gibi hissedeceği için binlerce yıl geçmiş olsa da, bunu anlamayacaktır⁶.

¹ Semerkandî Ebu'l-Leys, Bahru'l-Ulûm, III, 441, Zemahşerî, IV, 211; Bağavî, VIII, 318, Hatib Şirbinî, IV, 475.

² Râzî, XXX, 25.

³ Ebu Hayyan el-Endulûsi, el-Bahru'l-Mukât, VII, 416.

⁴ İbn Cüzey, Kitabu't-Teshil li Ulûmit-Tenzil, IV, 333.

⁵ Bkz. İbn Kesir, VIII, 310; Neseî, IV, 338, İbn Cüzey, IV, 333; İsmail Hakkı Bursevî, IV, 481; Âlûsî, Tefsiru Cüz-i Amme, 22.

⁶ Mevdûdî, tefhim, VII, 78.

Bu ayetteki muhatapların öncelikle Mekke müşrikleri olduklarını, ancak kıyamete kadar gelecek tüm inkarcılara da şamil olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

يوم ينظر المرء ما قمت يده “O gün kişi elleriyle dünyadayken önceden işleyip gönderdiği amellerine bakar.”

Müfessirler âyetin bu kısmında المرء kişiden muradın kim olduğu üzerinde durmuşlardır. Genel anlamda herkes mânâsını ileri sürenler olduğu gibi, bu kelimedden kâfirin kastedildiğini, çünkü âyetin devamının يقول الكافر diye devam ettiğini söyleyenlerin yanında, bunun mümin kişi olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak hem mü'min hem de kâfir için genel anlamda anlaşılmasının uygun olacağı da ileri sürülmüştür. Çünkü herkese amel defterleri takdim edilecek, sağından alanlar sevinecek, solundan veya arkasından alanlar üzülecektir¹.

Müfessirler âyetin bu kısmındaki bir de ماقديت يده “iki elinin öne sürdüğü” ifâdesine açıklık getirmişlerdir. İnsanlar sadece elleriyle iş görmezler. Ayrıca tüm organlar yaptıklarından sorumludur. Ancak işlerin çoğu insan vücudunda ellerle görüldüğü, yapıldığı için Arapçada bu ifâde bir kalıp ifâde olmuştur². Bunda ayrıca insanın yaptığı işleri bizzat kendisinin yaptığını ve onlardan sorumlu olacağını ifâde eder. Bu anlam Türkçede de vardır; bizzat kendi ellerimle yaptım dediğimiz gibi, Nitekim Cenab-ı Allah İblis'e “Bizzat ellerimle yarattığım'a (Âdem'e) niçin secde etmedin?” (Sâd, 38/75) diye sormuştur.

ويقول الكافر يا ليتني كنت ترابا “O gün kâfir nolaydı keşke ben de toprak olup gideydim, der.”

Burada kâfir (inkarcı) kelimesi zamir kullanılacak yerde zâhir isim olarak getirilmiştir. Bununla yermeye bir ziyâdelik kastedilir³. Kâfirin toprak olmayı temenni etmesi, keşke ben dünyada iken toprak olsaydım, hiç yaratılmasaydım da mükellef olmasaydım, anlamında, yahut da “Keşke bugün toprak olsaydım da hiç diriltilmeseydim, demektir. Zayıf bir görüş olarak da burada kafirden muradın İblis olduğu söylenmiştir. O hesap gününde, Âdem'i çocukların ve onların mükâfatını görür de Allah'a karşı, “Beni ateşten yarattın, onu topraktan” diye hakir gördüğü toprak olmayı temenni eder.⁴

¹ İsmail Hakkı Bursevî, IV, 481; Âlûsî, 22, İbn Cuzey, Teshil, IV, 333.

² Bkz. A.g.e., aynı yerler.

³ Ebu's-Suud, IX, 95

⁴ A.g.e., aynı yer; Ebû Hayyan, VIII, 416.

Mücahid'in Ebu Hureyre'den şöyle bir rivayeti gelmiştir: “Allah Teâlâ, hayvanları getirir, onları birbirleriyle kısas eder, (bazı rivayetlerde boynuzsuz koç boynuzludan hakkını alır), sonra Allah Teâlâ onlara: Toprak olun, der. Bunun üzerine hepsi toprak olurlar. Kâfir bu durumu görünce, onlar gibi olmayı temenni eder. Âlûsî der ki: “İnşaallah Tekvir süresinde de söz konusu edileceği gibi Cumhûr, hayvanların haşr edileceğine ve birbirleriyle kısas edileceklerine kâil olmuşlardır”¹.

İsmail Hakkı Bursevî ويقتل الكافر derken, burada ياقوم “ey kavmim” gibi bir münâdanın mahzûf olduğunu, bunun sırf bir pişmanlık, tahassur ve tenbih için olduğunu ifade eder.² Burada insan olmanın sorumluluk olduğunu bilmeyenler, orada insan olmanın da manasını anlayacaklar.

Kafirlerin bu temennileri, öyle bir korku ve pişmanlık gölgesi atmaktadır ki, insan olarak o yok olmayı, değersiz bir unsura dönüşmeyi ister. Çünkü o, artık bunun o şiddetli korku durumuyla karşılaşmaktan daha hafif olduğunu düşünür. Bu durum, birbirlerine şüpheyle soranların, bu büyük haber hakkında şüphe edenlerin durumudur³.

6.8. Ayetlerden Hattâ Sure'nin Tamâmından Çıkarılan İncelikler

Bu gurup âyetlerden ve hatta surenin tamamından çıkarılabilecek günümüze de ışık tutan önemli faideler vardır. Sürenin tamamından deyişimiz boşuna değil. Zira süre baştan sona öyle bir insicam ve birlik arz etmektedir ki bu yönden âdeti bir âyet gibidir. Seyyid Kutub'a göre tüm Amme cüzü bir sûre gibi bir insicam ve konu birliği gösterir. Bu birlik ve insicam, Beyyine, Nasr sûreleri hâriç. -Çünkü bu sûreler Medeni'dir- çeşitli kısalıkta sûrelerdir. Bundan da önemlisi, bu sûrelerin yaklaşık olarak, mevzuları, yönelişleri, vurguları, şekil ve etkileri ve genel üslûbları bir sûre gibi bir birlik ve insicam gösterir⁴. Şimdi bu âyetler gurûbundan ve sûrenin tamamından elde edilen faideleri sıralayabiliriz.

1- Müşrikler veya inkârcılar, öldükten sonra dirilişin bir görüşe göre Hz. Peygamberin risaletinden şüphe içinde oldukları için, bu konularda kuşkulu ve telaşlı birbirlerine sorular sormaktadırlar.

2- Şüphecileri ve inkarcıları, Yüce Allah, inkârlarından dolayı “Bileceksiniz, yakında bileceksiniz” diyerek tehdit eder.

¹ Âlûsî, Tefsir Cüz-i Amme, s. 22.

² İsmail Hakkı Bursevî, IV, 481.

³ Seyyid Kutub, XXX, 3809.

⁴ Seyyid Kutub, XXX, 3800.

- 3- Ba'sin mümkün olduğuna dair Cenâb-ı Hak, dünyada yarattıklarını öne çıkararak delil getirir.
- 4- Daha sonra konuyu açarcasına kıyamet olaylarını sergiler.
- 5- Yalanlayıcıların karşılaştıkları azâbı tasvir eder ve yalanı, boş iddiaları ve sahiplerini yerer.
- 6- Müttakilerin kazanacakları cennetleri ve cennetin güzel nimetlerini tasvir ederek bugünün insanına da ders verir, teşvik eder, faydalandırır. Müttakilerin ve takvanın şeref ve faziletine özendirir.
- 7- İnkarcıları ve müşrikleri acı azâb ile korkutur.
- 8- Fasl gününün hesap gününün, Yüce Allah'ın huzurundaki duruşmanın gerçek olduğunu canlı tasvirlerle sahnelendirir.
- 9- Allah, nübüvvet ve ba's inancını yerleştirir, ameli sâlih işlemeye ve bozuk kötü işlerden kaçınmaya teşvik eder.
- 10- Yoksa âkibetin, inkârcıların dediği gibi yok olup gitmeyi isteyeceklerini ve hatta topraklara karışmayı, toprak olmayı dahi temenni etmeye varacağını bildirerek insanları uyarır¹. Umarız ki insanlar bu uyarılara kulak verirler.

¹ Tefsiru'l-Merağî, XXX, 20; Ebu Bekir el-Cezairî, Eyseru't-Tefasir, V, 507; Mevdûdî, Tefhimu'l-Kur'ân, VII, 9-10.

SONUÇ

Mekke müşrikleri o güne kadar alışık olmadıkları Allah'ın birliği, Allah'ın peygamber göndermesi, kıyamette her şeyin sonlanacağı, insanların hesap vermek için öldükten sonra diriltileceğini hayretle birbirlerine soruyor ve inkar ediyorlardı.

Cenab-ı Allah bu gerçeklere insanları inandırabilmek için hergün görüp duydukları göklerdeki ve yerlerdeki nice harika yaratılış eserlerine onların dikkatini çeker. Yeryüzünün bir döşek, dağların birer kazık olarak yaratıldığı, insanların çiftler halinde yaratıldığı, uykunun insana dinlenme olarak verilip gündüz çalışma zamanı olduğu gibi canlı, yaşadıkları örnekler vermiştir.

Gökyüzü, güneş, yıldızlar, galaksi, uzay gibi henüz sırları tam çözülememiş harika olaylara insanların dikkatini çekip hem ibret almalarını hem de araştırmalarını teşvik etmiştir.

Ayetlerde geçen tüm bu harikulade olaylar Allah'ın yaratmasıyla olmuştur, olmaktadır. Bunlar gibi Cenab-ı Allah öldükten sonra dirilmeyi de yaratacağını ispat eder. Birgün kıyametin kopacağı, her şeyin yerle bir olacağı, insanların yaptıklarından hesaba çekileceğine dikkat çeker.

Diriliş ve ahirete inanmayan müşriklere karşı Yüce Allah kıyamet, hesap ve ahiret sahnelerini canlı bir şekilde gözlerinin önüne serer.

Hz. Peygamberin peygamberliğini, Kur'an'ı ve öldükten sonra dirilişini inkar edenleri ahirette nasıl korkunç bir azabın beklediğini haber verir.

İman edip bu gerçeklere inananların ise kavuşacakları cenneti ve cennet nimetlerini tasvir eder.

Doğruyu ve yanlışını böyle anlaşılır, açık seçik ortaya koyduktan sonra hesap gününün kesin olduğuna, o gün yanılanlardan olmamak için bugünden herkesin hayatında yapıp ettiklerine bakması gerektiğine vurgu yaparak sureyi bitirir.

Biz de tezimizde çeşitli tefsir kaynaklarından bu konunun açıklamalarını biraraya getirip sunduk.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'ân-ı Kerîm.

el-ÂLÛSÎ, Şihabuddin Mahmûd (ö. 1270/1853), *Ruhu'l-Me'ânî Fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ts.

ÂSİM EFENDÎ, Ebu'l-Kelam Ahmed, *Kâmus Tercemesi Okyânus*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul, 1305 baskısından ofset.

el-BEĞAVÎ, Ebu Muhammed Huseyn b. Mes'ûd (ö. 516/1122), *Me'alimu't-Tenzil (Tefsiru'l-Begavi)*, Daru't-Taybe, ts.

el-BEYDAVÎ, Kadî (ö. 691/1291), *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Halebî, (2. Baskı, Tefsiru'l-Celâleyn ile birlikte) Mısır, 1388/1968.

el-BİKA'Î, Burhanuddiîn Ömer (ö. 885/1480), *Nazmu'd-Durer fi Tenâsûbi'l-Âyat-i ve's-Suver*, Matbuâtu Dâireti'l-Me'ârifi'l-Osmaniyye, Dekken, Hindistan 1404/1984.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı (ö. 1137/1724), *Tenviru'l-Ezhan, min Tefsir-i Ruhi'l-Beyan*, İhtisar Muhammed Ali es-Sâbûnî, Daru'l-Kalem, Dimeşk, ts.

el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd (400/1009), *es-Sihah*, Beyrût, 1984.

el-CEZÂİRÎ, Ebu Bekir, *Eyseru't-Tefâsir*, Cidde, 1992.

EBÛ UBEYDE, Ma'mer b. el-Mûsenna (ö. 210/825), *Mecâzu'l-Kurân*, Mısır, 1390/1970.

EBU'S-SUÛD Muhammed b. Muhammed el-İmâdi (ö. 982/1574), *İrşâdu Akli's-Selîm*.

ELMALILI Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1362/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1959.

el-ENDÛLUSÎ, Ebu Hayyan Muhammed b. Yûsuf (ö. 745/1344), *el-Bahru'l-Muhit, Dâru'l-Fikr*, Kâhire, 1983.

- EBU'S-SUUD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî (ö. 982/1574), *İrşadu Akli's-Selîm ila Mezayel Kur'ân'il Kerim (Tefsiru Ebu's-Suud)*, Beyrut, ts.
- EL-FERRA, Ebu Zekeriyya Yahyâ b. Ziyâd (ö. 207/822), *Me'âni'l-Kur'ân, Âlemu'l-Kutub*, Beyrut, ts.
- el-FİRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddin Muhammed, *Basairu zevi't-Temyiz fî Letaiifi'l-Kitâbi'l-Azîz*, Kâhire, 1383/1963.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebû'l-Ferre Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1200), *Zâdu'l-Mesîr fî ilmi't-Tefsîr*, Beyrût, ts.
- İBN CÛZEYY, Muhammed b. Ahmed (ö. 741/1340), *Kitâbu't-Teshil li Ulumi't-Tenzil*, Mısır, ts.
- İBN FÂRÎS, Ebu'l-Huuseyn Ahmedî (ö. 395/1004), *Mu'cemu Mekayisil-Luğa*, Mısır, 1391/1971.
- İBN KESÎR, İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Daru't-Taybe, Riyad, 1418/1997.
- İBN MANZÛR, Cemaluddîn Muhammed (ö. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, Beyrût, ts.
- İBN SEMÎN el-HALEBÎ (ö. 756/1357), *ed-Durru'l-Masûn fî Ulumi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, Beyrût, 1406/1986.
- KUTUB, Seyyid (ö. 1996), *fî Zilal'il-Kurân, Dâru's-Şuruk*, Beyrût, 1985.
- el-MERAĞÎ, Ahmed Mustafa (ö. 1400/1980), *Tefsiru'l-Merağî*, Halebi, Mısır, 1400/1980.
- MEVDUDÎ (ö. 1973), *Tefhimu'l-Kur'ân*, çev. Kurul, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.
- en-NESEFÎ, Abdullah b. Ahmed (710-1310), *Tefsîru'n-Nesefî (Medarikû't-Tenzil ve Haikaiku't-Te'vîl)*, İstanbul, 1984.
- en-NÎSÂBÛRÎ, Nizameddin Hasan b. Muhammed (ö. 728/1328), *Garâibu'l-Kur'ân ve Rağaibu'l-Furkan*, Halebî, Mısır, 1391/1971.
- er-RÂĞİB el-ISFAHANÎ (ö. 505/111), *el-Müfredât, fî Garbi'l-Kur'ân*, Dârû'l-Ma'rife, Beyrût, ts.

- er-RÂZÎ, Fahreddin (ö. 606/1209), *et-Tefsiru'l-Kebîr* (Mefâtihu'l-Gayb), Beyrût, ts.
- es-SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr* (Tefsiru Cüz-i Amme), Dımeşk, ts.
- es-SEMERKANDÎ, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed (ö. 375/980), *Tefsiru's-Semerkandî* (Bahru'l-Ulûm), Beyrût, ts.
- es-SUYÛTÎ, el-Mahalli (Ö. 911/1505), *Tefsiru'l-Celaleyn* (Beydavî ile birlikte), Halebi, Mısır, 1388/1968.
- eş-ŞİRBİNÎ, el-Hatîb (ö. 977/1569), *Tefsiru'l-Kur'ân-ı Kerim* (es-Sirâcu'l-Munîr), Beyrût, ts.
- et-TABERÎ, Muhammed b. Cerir (ö. 310/922), *Camiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fıkr, Beyrût, 1408/1988.
- el-UKBERÎ, Abdullah b. Hüseyin (ö. 616/1219), *İmlâu ma Menne bihi'r-Rahman*, Halebi, Mısır, 1969.
- ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtada (ö. 1205/1790), *Tâcu'l-arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Lubnan, Beyrût, 1385/1965.
- ez-ZEMAŞERÎ, Carullah Mahmûd b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavîl fi Vucuhi't-Te'vil*, Daru'l-Ma'rife, Beyrût, Lübnân, ts.

ÖZGEÇMİŞ

Elif ELGÜN; Aslen Yozgat'lı olup 1975 yılında Malatya'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Erzurum İmam Hatip Lisesi'nde yaptı. 1992-1997 yıllarında okuduğu Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde yüksek öğrenimini tamamladı. Bir müddet Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yaptı. 1997'de Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde başladığı yüksek lisansını çeşitli şahsi ve ailevi nedenlerle tamamlayamadı. Son çıkan af yasasından yararlanarak bu tez çalışmasını tamamladı.